

**EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE
NÁRODOHOSPODÁRSKA FAKULTA**

Evidenčné číslo: 101002/B/2022/36122167630124548

**Zmeny vo výkonnosti a štruktúre ekonomík krajín bývalej
Juhoslávie**

Bakalárska práca

2022

Matej Hrnko

**EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE
NÁRODOHOSPODÁRSKA FAKULTA**

Evidenčné číslo: 101002/B/2022/36122167630124548

**Zmeny vo výkonnosti a štruktúre ekonomík krajín bývalej
Juhoslávie**

Bakalárska práca

Študijný program: Ekonómia a právo

Študijný odbor: Ekonómia a manažment a právo

Školiace pracovisko: Katedra hospodárskej politiky

Vedúci záverečnej práce: doc. Ing. Karol Morvay, PhD.

2022

Matej Hrnko

Ekonomická univerzita v
Bratislave
Národohospodárska
fakulta

ZADANIE ZÁVEREČNEJ PRÁCE

Meno a priezvisko študenta: Matej Hrnko

Študijný program: ekonómia a právo (Medziodborové štúdium, bakalársky
I.

Študijný odbor: st., denná forma)
ekonómia a manažment a
právo
Typ záverečnej práce: Bakalárska záverečná
práca
Jazyk záverečnej práce: slovenský

Sekundárny jazyk: anglický

Názov: Zmeny vo výkonnosti a štruktúre ekonomík krajín bývalej Juhoslávie

Anotácia: Práca sa bude venovať zmenám vo výkonnosti a štruktúre ekonomík západného Balkánu - bývalej Juhoslávie so zvláštnym zreteľom na tie, ktoré sa už stali členmi EÚ - Slovinsko a Chorvátsko. Práca poskytne rámcové zhodnotenie zmien výkonnosti a štruktúry ekonomík v celom regióne, ďalej sa zúži jej pozornosť na procesy v uvedených dvoch členských krajinách EÚ. Tak bude možné analyzovať aj prípadné zmeny vo vývojových tendenciách po pričlenení k EÚ. Cieľom práce bude zhodnotenie zmien výkonnosti a štruktúry ekonomík bývalej Juhoslávie počas ich transformácie na trhovú ekonomiku a integrácie do Európskej únie.

Vedúci: doc. Ing. Karol Morvay, PhD.

Katedra: KHP NHF - Kat.hospodarskej politiky NHF
Vedúci katedry: doc. Ing. Martin Lábaj, PhD.

Dátum zadania: 19.01.2021

Dátum schválenia: 21.01.2021

doc. Ing. Martin Lábaj, PhD.

vedúci katedry

Týmto by som sa chcel poďakovať môjmu vedúcemu záverečnej práce, doc. Ing. Karolovi Morvayovi, PhD. Za cenné odborné rady, pomoc a trpezlivosť pri vypracovávaní záverečnej práce.

Abstrakt

Hrnko, Matej: *Zmeny vo výkonnosti a štruktúre ekonomík krajín bývalej Juhoslávie.* – Ekonomická univerzita v Bratislave. Národohospodárska fakulta; Katedra hospodárskej politiky. - doc. Ing. Karol Morvay, PhD. – Bratislava: NHF EU. 2022, 52 s.

Záverečná práca je vypracovaná na tému Zmeny vo výkonnosti a štruktúre ekonomík krajín bývalej Juhoslávie. Cieľom záverečnej práce bolo analyzovať a porovnať zmeny vo výkonnosti a štruktúre ekonomík v regióne, s dôrazom na Slovinsko a Chorvátsko ako členov Európskej únie.

Bakalárska práca je rozdelená do piatich kapitol. Prvá kapitola záverečnej práce je zameraná na ekonomický vývoj Juhoslávie pred jej rozpadom. Druhá kapitola približuje ekonomický vývoj bližšie skúmaných krajín v čase po získaní nezávislosti. Tretia kapitola opisuje priebeh a predpoklady ich vstupu do Európskej únie. Štvrtá kapitola je venovaná vývoju a porovnávaniu ekonomických ukazovateľov bližšie skúmaných krajín v rámci regionálnych a európskych priemerov. Výsledkom riešenia danej problematiky je zhodnotenie dobiehania európskych a regionálnych priemerných hodnôt ekonomických ukazovateľov.

Kľúčové slová:

Výkonnosť. Štruktúra. Regionálne rozdiely. Porovnanie ekonomických ukazovateľov. Vývoj ekonomických ukazovateľov.

Abstract

Hrnko, Matej: *Structural and efficiency changes in economies of the countries of former Yugoslavia* – University of Economics in Bratislava. Faculty of National Economy; Department of National Economy.- doc. Ing. Karol Morvay, PhD. – Bratislava: NHF EU. 2022, 52 p.

This final thesis focuses on the topic regarding the changes in the structure and the efficiency of the economies of former Yugoslavia. The aim of the paper was to analyse and compare the structural and efficiency changes in economies of the regional countries, especially Slovenia and Croatia as the members of European Union.

The bachelor thesis is divided into five chapters. The first chapter focuses on Yugoslavian economic growth before its collapse. The second one takes a closer look at the economic growth of the chosen countries after gaining independence. The third chapter describes the process and the preconditions of joining European Union. The fourth chapter is devoted to growth related to the examined countries in the context of regional and European means. The result of the examination is the evaluation of reaching towards European and regional economic index means.

Key words:

Efficiency. Structure. Regional disparities. Comparison of economic indexes. Development of economic indexes.

Obsah

Abstrakt.....	4
Úvod.....	7
1 Súčasný stav riešenej problematiky doma a v zahraničí.....	8
1.1 Hospodársky vývoj v Juhoslovanskej socialistickej federatívnej republike.....	8
1.1.1 Trhový socializmus a jeho hlavné znaky a inštitúty	8
1.1.2 Kolaps trhového socializmu v Juhoslávii	9
1.1.3 Prechod na trhový systém a problémy s ním spojené	11
1.2 Vývoj výkonnosti a štruktúry hospodárstva Slovinska od získania samostatnosti....	13
1.2.1 Slovinsko	13
1.2.2 Chorvátsko	17
1.3 Vstup Slovinska a Chorvátska do EÚ, následný vývoj a súčasné výzvy	21
2 Cieľ práce, metodika práce a metódy skúmania	25
3 Výsledky práce a diskusia.....	26
3.1 Hodnotenie zmien vo výkonnosti	27
3.2 Hodnotenie zmien štruktúry.....	36
3.2.1 Slovinsko	37
3.2.2 Chorvátsko	40
3.2.3 Porovnanie s priemermi Európskej únie a V4	45
3.3 Diskusia	47
Záver	47
Zoznam literatúry.....	50

Úvod

V období konca osemdesiatych a začiatku deväťdesiatych rokov dvadsiateho storočia, kedy dochádzalo k náhlym politickým a ekonomickým zmenám vo viacerých existujúcich aj novovzniknutých štátoch, bol máloktorý región poznačený týmito zmenami tak veľmi ako západný Balkán. Neľahký rozpad Juhoslovanskej socialistickej federatívnej republiky a následné udalosti s ním spojené vytvorili pre novovzniknuté republiky veľmi rozdielne politické a ekonomické podmienky na pomyselnjej „štartovacej čiare“. Táto práca sa bude venovať bližšie dvom z nich, Slovinskej republike a Chorvátskej republike, ktoré sú vďaka tomu, že sú obidve tieto krajiny členom Európskej únie ale z iných dôvodov často spojované a porovnávané. Ako píše Babić s Lučevom (2019), zdieľajú rovnakú socialistickú históriu v spoločnom štáte. Slovinsko bolo v Juhoslávii najviac rozvinutou časťou, za ktorou sa ale v blízkosti držalo práve Chorvátsko. Po troch desaťročiach sa ale ekonomické a sociálne rozdiely značne zväčšili. Ako uvádzajú títo autori, krajiny sa veľakrát ocitnú na opačných koncoch rebríčkov krajín Európskej únie. Najčastejšie uvádzanými dôvodmi na takúto situáciu bývajú ozbrojené občianske konflikty v Chorvátsku v deväťdesiatych rokoch pri snahe o nezávislosť, pri ktorých došlo k obrovským majetkovým škodám a stratám na ľudských životoch na rozdiel od takmer mierumilovného osamostatnenia Slovinska. Taktiež ďalším uvádzaným dôvodom je rozdielny vstup do Európskej únie. Slovinsko sa stalo členom už v roku 2004, zatiaľ čo Chorvátsko až v roku 2013, toto dalo Slovinsku istý náskok. Napriek týmto rozdielom nemožno poprieť že príbehy týchto dvoch krajín patria k tým úspešným, čo sa týka regiónu. Ďalší vývoj týchto krajín ostáva ale otáznym a objavujú sa nové výzvy, ktoré bude potrebné vyriešiť. Práca je zameraná na výskum vývoja ekonomík Slovinska a Chorvátska v posledných dvoch desaťročiach pomocou celkového zhodnotenia zmien výkonnosti a zmien štruktúry ekonomík týchto krajín. Ciele práce sú uvedené v nasledujúcej časti.

1 Súčasný stav riešenej problematiky doma a v zahraničí

1.1 Hospodársky vývoj v Juhoslovanskej socialistickej federatívnej republike

Na pochopenie problematiky vývinu hospodárstiev a európskej integrácie Slovinska a Chorvátska musíme najprv pochopiť ich hospodársku a politickú rolu v rámci Juhoslovanskej socialistickej federatívnej republiky (ďalej JSFR), stav krajiny pred rozpadom a osamostatnením jednotlivých štátov a špecifické inštitúty hospodárstva tejto krajiny.

Podnetom na porovnávanie a opisovanie vybraných štátov bola aj ich ekonomická sila v rámci republík Juhoslávie. Podľa údajov uvádzaných Maddisonom (2020), Slovinsko a Chorvátsko pred rozpadom a následným osamostatnením vykazovalo najlepšie hospodárske výsledky z pomedzi republík Juhoslávie. Avšak ich cesta k „samostatnosti“ bola odlišná, v tejto práci sa pozrieme aj na to, ako tieto okolnosti prispeli k ďalšiemu vývoju. Zatiaľ čo Slovinsko bolo prvým štátom, ktorý sa osamostatnil od JSFR a to viac-menej mierumilovne, príbeh Chorvátska bol poznamenaný otvoreným vojenským konfliktom.

1.1.1 Trhový socializmus a jeho hlavné znaky a inštitúty

Aj keď v oboch prípadoch došlo k transformácii zo socialistického systému hospodárstva na trhový systém, socialistický systém hospodárstva Juhoslávie bol značne špecifický a rozdielny od socialistických systémov krajín východnej Európy a ZSSR. Stretáme sa s označeniami ako trhový socializmus a špecifickými inštitútmi pre hospodárstvo Juhoslávie ako verejné vlastníctvo a s ním súvisiaca robotnícka samospráva podnikov. Trhový socializmus, ako ho v jednoduchosti definuje Encyclopedia Britannica, je ekonomický systém, ktorý predstavuje kompromis medzi socialistickým plánovaním a súkromným podnikaním. Podniky sú tu vo verejnom vlastníctve, no produkcia a spotreba je určovaná viac trhom ako štátnym zriadením. (Brittanica, 2010) Juhoslávia prijala tento systém postupne v 60. rokoch. Trhové prvky typické pre juhoslovanské zriadenie sa týkali napríklad zahraničného obchodu, kde bola podnikom poskytnutá určitá sloboda vo vyvážaní tovarov, obmedzenie kontroly cien, decentralizácie bankového systému, a to rozdelením jednej štátnej banky na sektorové (poľnohospodársku, investičnú, pre zahraničný obchod). Podniky boli oprávnené vyberať si svoje vlastné investičné projekty, ako aj si vybrať koľko

z ich vlastného zisku pôjde na takéto projekty. Ekonomické reformy tiež priniesli prenesenie federálnej moci na jednotlivé republiky a samosprávy. Zodpovednosť za určité sektory, napríklad ľahký priemysel bola prenesená na republiky. Ich ekonomická úloha ešte viac zosilnela prijatím novej ústavy v roku 1974. Do kompetencií republík sa dostali mnohé dôležité prvky a to napríklad ceny, prerozdelenie príjmov, zdanenie či sociálna politika. Navyše získali aj formu veta vo veciach federálnej vlády, ako bola napríklad monetárna politika. Ďalším pilierom juhoslovanského modelu bola spomínaná samospráva zamestnancov v podnikoch. Robotníci či zamestnanci mali prebrať manažérske pozície v podnikoch. Takzvané robotnícke rady tvorené zamestnancami si volili svojich zástupcov na manažérskych pozíciách. Tieto a ďalšie reformy boli silno ovplyvnené špeciálnym postavením medzinárodných vzťahov Juhoslávie. Po nezhodách so Sovietskym zväzom v roku 1948 sa Juhoslávia začala uberať „tretou cestou“ medzi Západom a Východom. Nebola súčasťou organizácii ako bola sovietska Rada vzájomnej hospodárskej pomoci a ani OECD. V oboch mala ale špeciálne postavenie. Juhoslávia mala dobré ekonomické vzťahy aj s predchodcom Európskej únie, Európskym obchodným spoločenstvom. Podpísané boli rôzne obchodné dohody, ktoré boli po roku 1976 rozšírené aj o finančné dohody, ktorými sa umožnilo európskym investičným bankám požičiavať peniaze na projekty spoločného záujmu. V roku 1980 bola podpísaná azda najdôležitejšia dohoda medzi Juhosláviou a Európskym spoločenstvom, ktorá rozšírila spoluprácu v ďalších odvetviach, napríklad doprave, energetike či nové možnosti finančnej pomoci a spolupráce. Vďaka týmto dohodám a stále väčšej otvorenosti trhu vznikali spolupráce cudzích a juhoslovanských spoločností, ktoré zaistili príchod nového kapitálu do krajiny, ale aj zvyšovali úroveň manažérskych schopností. Je potrebné tiež spomenúť, že Juhoslávia mala aj silné ekonomické vzťahy s rôznymi africkými krajinami, kde uskutočňovala najmä rôzne stavebné projekty a tiež s Indiou a inými členmi Hnutia nezúčastnených krajín, ktoré bolo založené v samotnom Belehrade, hlavnom meste JSFR, v roku 1961. (Uvalic, 2018)

1.1.2 Kolaps trhového socializmu v Juhoslávii

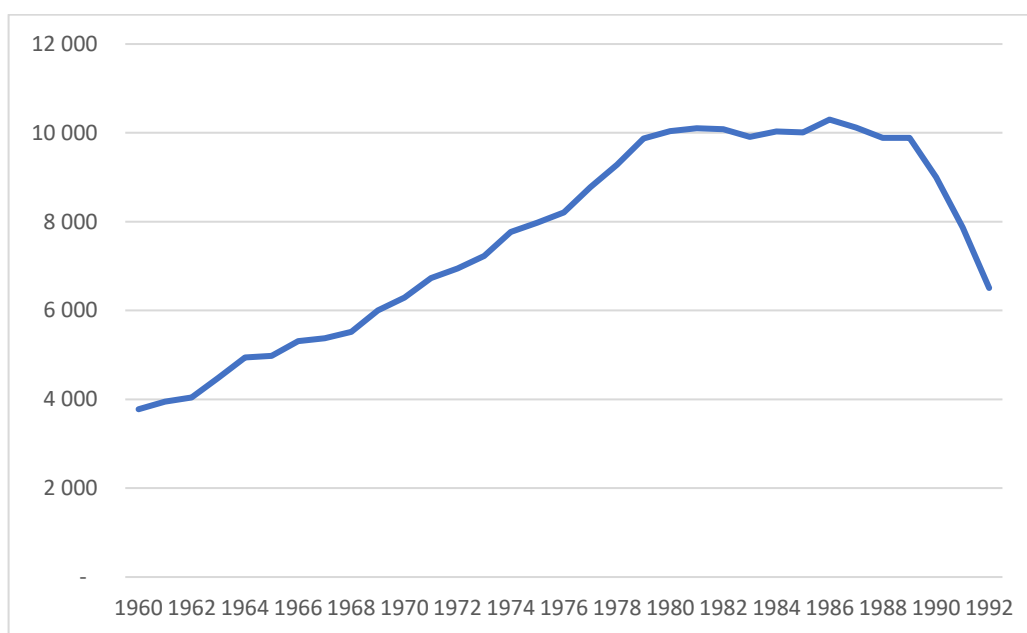
Tento špecifický model však nezachránil Juhosláviu pred ekonomickým kolapsom na konci osemdesiatych rokov, ktorý prispel k snahám o samostatnosť jednotlivých republík a taktiež poznačil ich začínajúce hospodárstvo a zvolené hospodárske politiky.

Problémy vedúce k ekonomickému kolapsu mali často súvis so spomínanými trhovými reformami, ktoré síce mali za cieľ a aj zvyšovali efektívnosť Juhoslovanského

ekonomického systému, ale priniesli so sebou typické problémy trhového hospodárstva ako napríklad nezamestnanosť, infláciu a cyklické nestability.

Povojnový vývoj hospodárstva Juhoslávie bol, ako aj v iných socialistických hospodárstvach, skutočne silný. V prvých troch dekádach zaznamenala Juhoslávia stabilný rast hrubého domáceho produktu. Medziročný rast sa od päťdesiatych do konca sedemdesiatych rokov pohyboval na úrovni 6%. (Maddison Project Database, 2020)

Graf č.1: Vývoj HDP per capita Juhoslávie (v hodnote US\$ 2011)

Zdroj: Maddison Project Database 2020. ¹

Napriek tomuto rastu, sa zároveň od šesťdesiatych rokov zvyšovala aj nezamestnanosť. Tá dosiahla úroveň krátko pred rozpadom Juhoslávie, v roku 1985 až 15%. (Woodward, 1995) Zároveň sa pri nezamestnanosti prejavovali veľké rozdiely v jednotlivých republikách, kde Slovinsko dosahovalo takmer plnú zamestnanosť, zatiaľ čo napríklad Macedónsko dosahovalo dlhodobo vysoké hodnoty. Rozdiely medzi jednotlivými republikami sa prejavovali vo viacerých aspektoch ekonomického vývoju Juhoslávie. Napriek viacerým snahám federálneho vedenia o znižovanie rozdielov v jednotlivých regiónoch, ktorými boli napríklad Federálny rozvojový fond, medzera medzi „najbohatšími“ a „najchudobnejšími“ regiónmi sa stále zväčšovala. Na porovnanie je Uvalicovou (tamtiež) uvádzaný rozdiel v hrubom domácom produkte na obyvateľa Slovinska a Kosova. Zatiaľ čo

¹<https://www.rug.nl/ggdc/historicaldevelopment/maddison/releases/maddison-project-database-2020>

v roku 1955 bol pomer 5:1, v roku 1989 to bolo už 8:1. Tieto rozdiely a mechanizmy redistribúcie ako bol spomínaný fond, prispievali aj k politickým problémom, kedy sa bohatšie republiky Slovinsko a Chorvátsko cítili vykorisťované povinnými transfermi do chudobných republík. Na druhej strane, chudobnejšie regióny ako Kosovo, v ktorých základ hospodárstva tvorila najmä poľnohospodárska výroba, sa cítili vykorisťované najmä cenovou kontrolou na základné tovary a komodity, zatiaľ čo na priemyselné produkty a napríklad aj ceny spojené s turistickým ruchom vyrábané v rozvinutejších častiach boli cenové kontroly v menšom zastúpení.

Ďalší dôvod ekonomického kolapsu, taktiež súvisiaci so špecifickým postavením Juhoslávie, bola nezvládnutá kontrola monetárnej politiky, a to najmä neustále sa zvyšujúcej závislosti hospodárstva Juhoslávie na zahraničných dlhoch a inflácie, ktorá dosiahla ku koncu Juhoslávie až hyperinflačné úrovne. Federálna vláda a národná banka Juhoslávie síce skúšali zmierniť tento nepriaznivý vývoj zadlžovania prísnejšou monetárnou politikou, avšak bez úspechu. Mnohé podniky v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch, ktoré nedostali úver z bánk, hľadali alternatívne formy financovania, ktoré by obišli tieto rôzne obmedzenia. Častou možnosťou boli napríklad rôzne podnikové dlhopisy. Toto postupne viedlo k nekontrolovateľnému nárastu dlhu a inflačným tlakom. Medziročný nárast inflácie sa pohyboval okolo hranice 30% na začiatku osemdesiatych rokov, no medzi rokmi 1987 a 1988 dosiahol už trojciferné čísla. Hodnoty dosiahli úrovne hyperinflácie na ďalší rok, kedy úroveň dosiahla hodnotu 1 252%. (Uvalić, 2010, cit. Podľa Uvalić, 2018, str 36)

1.1.3 Prechod na trhový systém a problémy s ním spojené

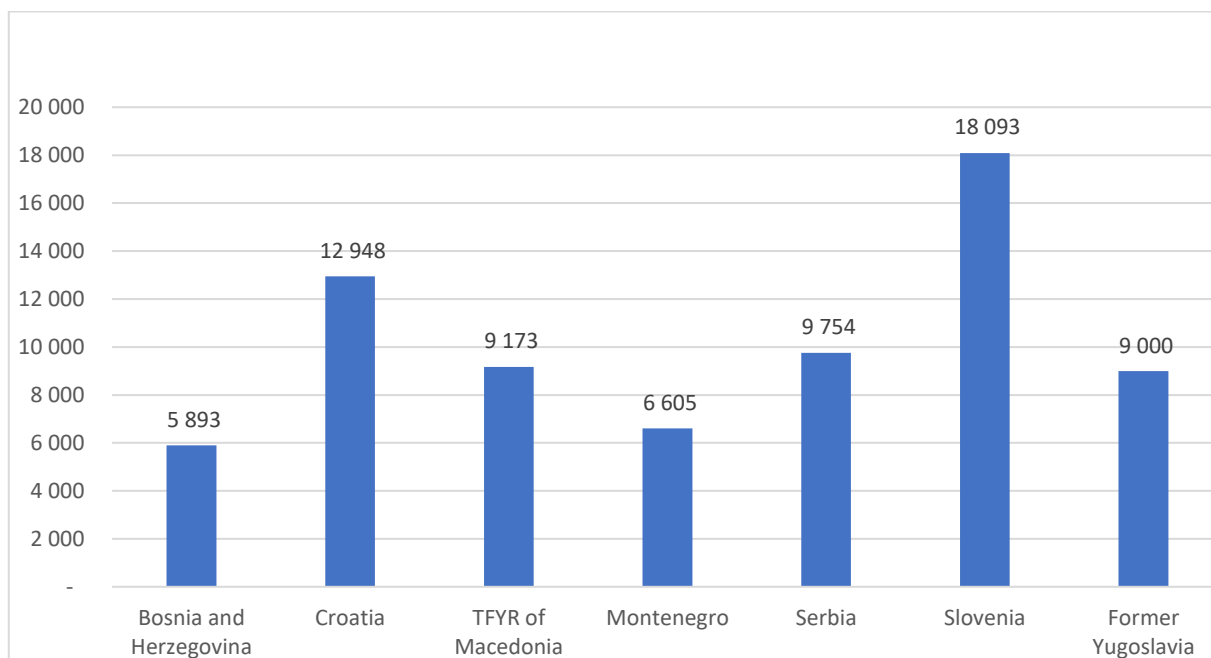
Jasný prechod od socialistického ku kapitalistickému systému v Juhoslávii nastal na prechode osemdesiatych a deväťdesiatych rokov v dôsledku rôznych ekonomických kríz a nepriaznivého vývoja Juhoslovanskej ekonomiky spomenutého vyššie, tak aj v dôsledku podobných zmien v celej východnej Európe. Pri prechode na systém trhového hospodárstva mala Juhoslávia oproti iným krajinám určité výhody vyplývajúce z trhovu orientovaných reforiem. Určitú výhodu oproti ostatným prechádzajúcim štátom poskytovali aj už skúsenosti z oblasti stabilizácie makroekonomickej situácie, keďže bolo potrebné riešiť narastajúcu nezamestnanosť a infláciu už od šesťdesiatych rokov.

Na druhú stranu zabehnutý systém verejného vlastníctva priniesol inde nepoznané problémy spojené s privatizáciou podnikov. Nebolo totiž jasné, kto bude zodpovedať za privatizáciu. Či o samotnej privatizácii podniku rozhodnú sami zamestnanci podľa princípu

samosprávy alebo rozhodne štát. Nakoniec, ako v práci ďalej popíšeme, o tomto probléme rozhodli samostatne a osobitne novo vzniknuté štáty po rozpade Juhoslávie. Určité kroky k postupnej privatizácii a prechodu boli obsiahnuté v zákonoch a zmenách ústavy v roku 1988 a 1989. Medzi najdôležitejšie zmeny patrili odstránenie limitov na súkromné vlastníctvo, rôzne formy podpory na začatie vlastného súkromného podnikania napríklad formou odpustenia cla pri dovoze tovaru, zmena formy bánk, z neziskových organizácii na podniky s obmedzeným ručením alebo nové zákony upravujúce nové právne formy spoločností či upravujúce cenné papiere a obchodovanie s nimi. Ďalšou nevýhodou pri transformácii ekonomického systému bola ochota občanov akceptovať takéto radikálne ekonomické a politické zmeny. Ako neskôr ukázali aj rôzne voľby, mnoho občanov si želalo skôr opravu problémov a kontinuitu ako radikálne zmeny. (Uvalić, 2018, str.41-43) Samozrejme, ďalšou okolnosťou komplikujúcou úspešný a hladký prechod boli stále silnejšie národnostné a politické krízy, ktoré neskôr zapríčinili rozpad Juhoslávie a následné konflikty. Tým sa ale táto práca nebude podrobne venovať, avšak bude niekedy potrebné predstaviť aj politický vývoj, ktorý ovplyvňuje smerovanie vývoju hospodárskeho.

Čo sa týka riešenia hyperinflácie a ďalších problémov monetárnej politiky v krajine, v decembri roku 1989 sa začal realizovať masívny program radikálnych riešení nariadených federálnou vládou Juhoslávie, takzvanej „šokovej terapie“. Výmenný kurz sa zavesil na nemeckú marku, všetky výplaty sa mali zmraziť na decembrových hodnotách alebo napríklad väčšina doteraz kontrolovaných cien sa liberalizovala. Až 75% všetkých produktov, až na energie, lieky a niektoré prírodné materiály. Tento plán ale narazil na odpor zo strany republík kde sa stále silnejšie ozývali vlastné záujmy a vďaka tomuto odporu strácal efektívnosť a význam. (Uvalić, tamtiež) Práve uprednostňovanie záujmov jednotlivých republík, najmä po prvých voľbách, kde bola umožnená účasť viacerých strán v jednotlivých republikách (Bohlen, 1990), narastajúcemu politickému napätiu a neustále sa zvyšujúcimi už spomenutými rozdielmi medzi republikami, ktoré ukazuje graf č. 2, už nebolo možné udržať jednotný štát pokope a postupne dochádzalo k postupnému osamostatneniu republík, medzi prvé dve patrili Slovinsko a Chorvátsko, ktorým je v tejto práci venovaný najväčší priestor.

Graf č.2 HDP per capita jednotlivých republík pred rozpadom Juhoslávie (v hodnote US 2011)

Zdroj: Maddison Project Database 2020. ²

1.2 Vývoj výkonnosti a štruktúry hospodárstva Slovinska od získania samostatnosti

1.2.1 Slovinsko

Slovinsko sa rozhodlo o nezávislosti 23. Decembra 1990 referendum. Za osamostatnenie vtedy zahlasovalo až 95% zúčastnených voličov. Po zdĺhavých rokovaníach s Juhoslovanskou vládou oficiálne vyhlásilo nezávislosť 25. júna 1991. Po tomto vyhlásení nastal krátky ozbrojený konflikt s Juhoslovanskou armádou na nových hraniciach, takzvaná desaťdňová vojna. Prvým štátom, ktorý uznal nezávislosť Slovinska hneď na ďalší deň bolo práve Chorvátsko, nachádzajúce sa v podobnej situácii. Veľmi dôležitým míľnikom v osamostatnení Slovinska bolo prijatie do Organizácie Spojených Národov v máji roku 1992, týmto sa stalo plnohodnotným samostatným štátom v medzinárodnej komunite.

² <https://www.rug.nl/ggdc/historicaldevelopment/maddison/releases/maddison-project-database-2020>

(Slovenian Presidency of the Council of the European Union, 2021) Medzi hlavné dôvody tohto rozhodnutia o osamostatnenie boli ako aj rôzne ekonomické dôvody spomenuté v predchádzajúcej kapitole, teda napríklad veľké rozdiely medzi republikami, na ktoré doplácalo rozvinuté Slovinsko a ekonomické výhody, ktoré sa dali využiť iba osamostatnením, ale samozrejme aj politické dôvody, a to najmä ďalšie smerovanie Juhoslovanskej federácie. Ako uvádza Mrak a kol.(2004), zjednodušene sa vytvorili dva druhy predstáv o ďalšom smerovaní. Na jednej strane stálo práve Slovinsko a Chorvátsko, ktoré chceli pokračovať v začatej politickej a ekonomickej decentralizácii federácie spojenej s demokratizáciou a na strane druhej Srbskom vedený smer centralizácie a autoritárstva. Spomínaný je ešte aj ekonomicko-právny dôvod zložitého aparátu riadenia hospodárskej politiky vo federácii, ktorý ako sa ukazovalo sa nedokáže dostatočne včas a efektívne vysporiadať s hospodárskymi problémami federácie ako inflácia či vysoké zadĺženie, ale aj proces privatizácie zo zložitého modelu verejného vlastníctva opísaného v predchádzajúcej časti. Ako samostatný a národný štát sa vedelo o seba Slovinsko aj Chorvátsko jednoducho lepšie postarať a účinnejšie sa venovať spomínaným problémom.

Pri prechode slovinského hospodárstva na trhový systém, bolo možno pozorovať tri odlišujúce znaky od iných krajín prechádzajúcich takouto zmenou. Prvým odlišujúcim znakom bolo to, že Slovinsko si vybralo postupný prechod na trhový systém. V krátkosti povedané, vyhýbalo sa veľkým radikálnym zmenám, vysvetlenie a priebeh takéhoto postupu budú popísané neskôr. Zároveň v Slovinsku prebiehala premena z regionálnej ekonomiky na národnú. A tretí bol odkaz Juhoslávie, či ako prebratie už začatých reforiem uvedených na federálnej úrovni ale aj nevyriešený problém vlastníctva a privatizácie s ním spojeným. Postupný prechod si Slovinsko vybralo z viacerých dôvodov. Prvým bolo to, že o takomto prechode sa dlho vedelo a relatívne dlho sa Slovinsko pripravovalo na takúto zmenu. Ďalším bola už spomenutá vcelku dobrá ekonomická situácia v krajine a vysoká stupeň rozvoja krajiny ale aj inštitúcie v nej, čo dovolilo opatrnejší prechod, hlbšie analýzy a plány premeny. Posledným, no nemenej dôležitým, bol prístup občanov aj vlády, ktorá po veľkej zmene, ktorou bolo osamostatnenie, nepotrebovala či nechcela ďalšiu veľkú zmenu. Tento postupný prechod bude možné sledovať počas celého vývinu slovinského hospodárstva v deväťdesiatych rokoch, najmä pomalšiemu postupu privatizácie, hlavne vo finančnej sfére. Na rozdiel od iných štátov, privatizácia štátnych bánk prebehla značne neskôr. Takýto pomalší postup bolo vidieť napríklad aj v privatizácii štátnych poisťovní. V tejto dobe bolo ale predsa len potrebné prijať aj rzné kroky v oblasti hospodárskej politiky. Stále tu bolo

veľa čo riešiť pri výzvach monetárnej politiky, najmä pri výmennom kurze novej meny, toliaru a neutíchajúcej vysokej inflácii. (Mrak a kol., 2004, str. xxii)

Tabuľka č.1: Základné makroekonomické ukazovatele Slovinska v rokoch po získaní nezávislosti.

Rok	HDP per capita(US\$ 2004)	Miera rastu reálneho HDP	Export tovarov a služieb (% HDP)	Saldo obchodnej bilancie (%HDP)	Miera nezamestnanosti v %	Tvorba hrubého fixného kapitálu (%HDP)	vyrovnanosť štátneho rozpočtu (% HDP)	Miera inflácie v %
1991	6,331	-8.9	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	2.6	117.7
1992	6,275	-5.5	63.1	7.4	8.3	18.4	0.2	201.3
1993	6,366	2.8	58.5	1.5	9.1	18.7	0.3	32.3
1994	7,205	5.3	58.9	3.8	9.1	19.6	-0.2	19.8
1995	9,431	4.1	55.3	-0.4	7.4	21.4	0.0	12.6
1996	9,481	3.5	55.6	0.2	7.3	22.5	0.3	9.7
1997	9,163	4.6	57.4	0.3	7.4	23.4	-1.2	9.1
1998	9,878	3.8	56.6	-0.6	7.9	24.6	-0.8	7.9
1999	10,109	5.2	52.4	-3.5	7.6	27.4	-0.6	6.1
2000	9,531	4.6	56.5	-2.8	7.0	25.7	-1.3	8.9
2001	9,803	2.9	57.9	0.2	6.4	24.0	-1.3	8.4
2002	11,004	2.9	57.9	1.4	6.4	22.6	-3.0	7.5

Zdroj: Mrak a kol. „Slovenia: From Yugoslavia to the European Union“, World Bank, 2004, ISBN 0-8213-5718-2

V týchto prvých rokoch samostatnosti ešte naplno doznievali „zdedené“ silné ekonomické problémy Juhoslávie. Najmä vnútorné ako hyperinflácia, ktorá, ako ukazuje tabuľka č.1, stále dosahovala trojciferných hodnôt a vonkajšie ako veľký zahraničný dlh. V tomto čase kvôli vypätej situácii zároveň stratilo Slovinsko trh ostatných republík Juhoslávie a iba sa začínalo adaptovať na hlavne exportný model, ktorý si vyžadoval liberalizáciu a zjednodušenie zahraničných obchodných vzťahov a transakcií. Taktiež chýbali zásoby zahraničných mien, ktoré by pokryli stabilitu novej meny. Makroekonomická stabilizácia krajiny sa stala prioritou prvých rokov premeny. Je to vidieť aj na tabuľke 1. Už

po prvých dvoch rokoch samostatnosti sa podarilo zaistiť rast reálneho HDP a inflácia sa znížila aspoň na dvojciferné čísla. Podľa autorov sa dá teda predpokladať, že tieto makroekonomické hospodárske politiky boli úspešné a pripravili cestu menej páčivým inštitucionálnym a štrukturálnym reformám. V krátkosti opisujú použité nástroje stabilizácie a delia ich na monetárnu politiku, fiškálnu politiku, mzdovú politiku a politiky zahraničného trhu. (Mrak a kol., 2004, str. xxv)

Míľnikom v oblasti monetárnej politiky bolo prijatie toliaru ako vlastnej meny v októbri 1991. S ňou ale prichádzali nové výzvy pre novovytvorenú centrálnu banku Slovinska, nízka dôvera v menu a aj samotnú centrálnu banku, zadlžené komerčné banky. Vybraný bol model plávajúceho kurzu a teda centrálna banka rozhodovala o vydávaní peňazí ale vzdala sa niektorých práv spojených s politikou obchodovania s devízami. (Werema, 2018) Výsledky neboli okamžité, ale podarilo sa dostať infláciu na jednociferné čísla v polovici roku 1995 a narastala aj reputácia toliaru a centrálnej banky.

Medzi najdôležitejšie ciele fiškálnej alebo rozpočtovej politiky nového štátu patrili udržanie viac-menej vyrovnaného štátneho rozpočtu. Slovinsku sa vcelku darilo udržať vyrovnaný rozpočet, podľa dát v tabuľke 1. Najmä vďaka viacerým reformám finančných úradov a inštitúcii hneď v roku 1991. Teda výzvy fiškálnej politiky, ktoré limitovali tvorenie efektívneho systému výdavkov a príjmov, neboli v samotnom udržaní vyrovnaného rozpočtu, ale najmä vo veľmi vysokých výdavkoch na sociálne transfery. Taktiež výdavky na administratívu boli v prvých rokoch nezvyčajne vysoké na malý štát ako je Slovinsko. Na prelome tisícročia boli kvôli tomuto prijaté dve veľké reformy, ktoré, ale treba povedať nestačili na úplné vyriešenie týchto problémov. Na strane výdavkov to bola reforma starobných dôchodkov, ktoré boli najväčšou položkou v štátnom rozpočte. Na strane príjmov to bola daňová reforma, ktorá priniesla novú daň z pridanej hodnoty. (Mrak a kol., tamtiež)

V oblasti zahraničného trhu bolo jasné, že jediná úspešná stratégia pre rast pre malú krajinu akou je Slovinsko, bude orientovať sa na export a prijať politiky a opatrenia, ktoré takéto smerovanie podporia. Najdôležitejší obchodný partneri Slovinska boli aj stále sú najmä štáty Európskej únie. (sloveniabusines.eu) Aj toto bol jeden z dôvodov prečo sa stalo Slovinsko členom. Avšak táto cesta nebola jednoduchá a je jej v krátkosti venovaná nasledujúca časť.

1.2.2 Chorvátsko

Príbeh osamostatnenia Chorvátska a jeho následný vývoj bol oveľa tragickejší a zložitejší. Podobne ako v Slovinsku, bolo v máji v roku 1991 vyhlásené referendum týkajúce sa osamostatnenia. 93,24% hlasujúcich občanov hlasovalo za osamostatnenie. Na základe tohto výsledku a neúspešných snáh a rokovaní o nájdenie spoločnej cesty a prekonaní politickej krízy s ostatnými juhoslovanskými republikami, chorvátsky parlament schválil 25.6. takzvané ústavné rozhodnutie o suverenite a nezávislosti chorvátskej republiky. Týmto sa začal proces ukončovania štátnych a rôznych právnych väzieb s Juhosláviou a cesta ku vzniku nezávislej Chorvátskej republiky (Sabor). Avšak už v tejto dobe prebiehali konflikty v menšej miere medzi srbskými rebelmi a bezpečnostnými jednotkami Chorvátska. Za začiatok ničivej vojny sa označuje obliehanie mesta Vukovar v auguste 1991, kde sa stretli novovytvorené chorvátske ozbrojené jednotky s juhoslovanskou ľudovou armádou. Oficiálne, 8. október 1991 sa stal dňom nezávislosti. Veľmi dôležitým rokom pre Chorvátsko bol aj nasledujúci rok 1992. Hneď na začiatku roka začalo platiť prímerie navrhnuté OSN a Chorvátsko sa stalo 22. mája aj samotným členom OSN. Prímerie avšak netrvalo dlho, tentokrát stáli chorvátske sily aj proti dobrovoľníkom z Bosny a Hercegoviny, neskôr v roku 1994 Franjo Tudman, prvý chorvátsky prezident, podporil vytvorenie štátu Bosny a Hercegoviny a spoločnú alianciu v boji proti juhoslovanským silám. Vojna pokračovala ešte ďalší rok aj s leteckou podporou NATO na strane Chorvátska. V auguste roku 1995 prebehla vojenská operácia chorvátskych síl známa ako „búrka“, v ktorej sa zapojilo takmer 100 000 chorvátskych vojakov a zaistili sa takmer úplne všetky chorvátske územia ovládané srbskými silami. Mier nastal na chorvátskom fronte dňa 12. novembra 1995, kedy bola podpísaná Erdutská dohoda. (Historydraft, 2020) Škody na majetku, ľudských životoch a na celkovom ekonomickom stave krajiny boli enormné. Podľa Flogelovej a Lauca, prišlo o život 14 000 Chorvátov, z čoho až 43% tvorili civilisti, no stretáme sa s odhadmi prevyšujúcimi 20 000 obetí. Desiatky tisíc ľudí bolo zranených a takmer 390 000 ľudí bolo nútených opustiť svoj domov. Vtedajšia populácia Chorvátska sa pohybovala okolo 4 760 000. Zničených bolo podľa týchto autorov takmer 100 000 domov a mnohé dôležité budovy ako nemocnice, statky a priemyselné budovy a fabriky. Toto sa značne prejavilo aj na stúpajúcej miere nezamestnanosti či častému javu odkladania vyplácania plátov zamestnancov počas týchto rokov, ktorý znížil kúpyschopnosť obyvateľstva ešte viac. (Flogel, Lauc, 1998, str.3) Ak by sme sa snažili o vyčíslenie škôd spôsobených vojnou, mohli by sme sa ako niektorí autori oprieť o časti štátneho rozpočtu

určené na obnovu od roku 1991. Celkovo bolo na takúto rekonštrukciu krajiny určených od roku 1991 do roku 2004 okolo 25 miliárd kún. Treba ale spomenúť, že veľká časť práce, vykonávanej na obnovu krajiny, bola neplatená. Sektor, ktorý vojna zasiahla najviac, bol turistický ruch, ktorý pred vojnou prispieval do tvorby chorvátskeho hrubého domáceho produktu až desiatimi percentami. Celkovo bol vojnou, aj keď nepriamo, silno poškodený aj chorvátsky strojársky priemysel, ktorý patril, ako sme písali, k jedným z najdôležitejších v rámci Juhoslávie. Ten stratil v krátkom čase viaceré kľúčové trhy. K týmto patril nedávno rozpadnutý Sovietsky zväz, do ktorého exporty tvorili v osemdesiatych rokoch až 3% HDP, samozrejme Srbsko a neskôr aj Bosna. Dôležitým priemyslom, ktorý dostala nielen vojna na kolená, bol chorvátsky lodný priemysel, ktorý v osemdesiatych rokoch bol tretím najväčším výrobcom lodí na svete. I keď nedošlo k priamemu zničeniu lodeníc, meškanie prác v tomto odvetví môže znamenať pre zákazníka obrovské straty a preto sa mnohí radšej obrátili na iných výrobcov. Výroba klesla zo svojho najvyššieho bodu v roku 1988 o viac ako 66% v roku 1994. Samozrejme, vojna nezastavila procesy transformácie na trhový systém hospodárstva a ani, tak ako v Slovinsku, riešenie starých ale aj nových kríz prichádzajúcich so samostatnosťou. Už len počas trvania vojny muselo Chorvátsko podstúpiť dve monetárne reformy kvôli nekontrolovateľnej inflácii. (Schonfelder, 2005) O transformácii hospodárstva a reformách však viac v nasledujúcom odseku.

Napriek vojne viacerí autori považujú transformáciu Chorvátska na trhový systém za vcelku úspešný príbeh a radia Chorvátsko ako jeden z najúspešnejších prípadov v oblasti privatizácie. A to z viacerých dôvodov. Prvým je spomínaná úspešná a rozsiahla privatizácia. Na začiatku dekády tvoril podiel súkromných podnikov v Chorvátsku okolo 30%, na konci dekády už dosahoval 80%. Druhým je úspešný boj s hyperinfláciou. Ako môžeme vidieť v tabuľke 2, extrémne inflačné hodnoty v roku 1993 sa podarilo zraziť stabilizačnými programami na jeseň toho roku, ktoré viedli ako aj k cenovej stabilite, tak aj k stabilite výmenného kurzu. Tretím bolo vyriešenie zdedených cenových deformácií spôsobených dlhotrvajúcou reguláciou cien. Deregulovali sa ceny potravín, nájmov, ceny energií sa priblížili medzinárodným štandardom. Štvrtým bola vcelku úspešná premena finančného sektoru, ktorá napríklad v Slovinsku, ako bolo spomenuté v predošlej kapitole, spôsobovala problémy. Piatym bolo úspešné prijatie a zavedenie určitých dôležitých reforiem pre transformáciu, ako dôchodkovej reformy, rôznych liberalizačných reforiem či zavedenie dane z pridanej hodnoty. (Bičanić, Franičević, 2003, str. 15) Výsledky týchto dôvodov pre úspešnú transformáciu môžeme vidieť hneď po skončení vojny na zvýšení

výkonnosti chorvátskeho hospodárstva a môžeme sledovať viac ako 7% medziročný nárast HDP medzi rokmi 1995 a 1996. Na druhú stranu, v tejto dobe vidíme vysoký nárast nelegálnych ekonomických činností a korupcie, či s výrazmi ako „kamarátsky kapitalizmus“ (Lampe)³. Tento výraz je používaný na opísanie kapitalistického systému založeného na rodinkárstve, klientelizme a populizme. (Bičanić, Franičević, 2003, str.16)

Tabuľka č.2: Základné makroekonomické ukazovatele Chorvátska v rokoch po získaní nezávislosti

Rok	HDP per capita (2015 US \$)	Miera rastu HDP	Miera nezamestnanosti	Miera inflácie
1991	-	-	11,10%	122,20%
1992	-	-	11%	625%
1993	-	-	10,60%	1500%
1994	-	-	10,60%	107,30%
1995	7 263	-	10,10%	3,95%
1996	7 803	7,43%	9,60%	4,30%
1997	8 322	6,65%	9,70%	4,10%
1998	8 511	2,26%	11,39%	6,30%
1999	8 473	-0,44%	13,50%	4%
2000	8 805	3,91%	16%	4,60%

Zdroj: Dátový prehliadač Svetovej banky, 2022.⁴

Stojcic (2013) opisuje vývin chorvátskej ekonomiky počas transformácie z pohľadu makroekonómie, z pohľadu zmien inštitucionálneho rámca, štrukturálnych zmien a vývoja zahraničného trhu.

Z pohľadu makroekonomickej výkonnosti na začiatku ukazovalo Chorvátsko typické znaky transformujúcich sa ekonómií. Teda úpadok outputu sprevádzaný úpadkom zamestnanosti a zvyšujúcou sa infláciou. Medzi rokmi 1989 a 1993 padal medziročne HDP

³ <https://www.wilsoncenter.org/publication/137-troubled-economic-transitions-the-yugoslav-successor-states>

⁴ <https://data.worldbank.org/>

až o 10%. Zdedená inflácia, ktorá bola ešte podporená snahou monetárnych autorít získať zahraničné rezervy bola popohnaná ako môžeme vidieť v tabuľke až, na 1500%. Zmena negatívneho kurzu vývoja nastala už na spomínanú jeseň roku 1993, kedy bol prijatý stabilizačný plán, ktorého cieľami boli zrazenie inflácie, začiatok reštrukturalizácie reálneho sektoru ekonomiky, rehabilitáciu finančného sektora a postavenie základov pre dlhodobý, udržateľný rast ekonomiky. Úspech makroekonomickej stabilizácie ale však nebol nasledovaný spomínanou reštrukturalizáciou domácich podnikov, čo znížilo ich možnosť súperiť na trhu. To sa odrazilo na pomere exportu a importu, ktorý ešte ovplyvnila aj stúpajúca spotreba a z Chorvátska sa stala dovozom vedená ekonomika („import led economy“). Z pohľadu inštitucionálneho rámca sa podľa Stojcica (tamtiež) dajú rozlíšiť dve obdobia, v prvom, medzi 1991 a 1999 sa prijali všetky potrebné mechanizmy potrebné na úspešné zriadenie funkčného systému trhovej ekonomiky, no kvôli špecifickej situácii Chorvátska, úspech týchto rôznych reforiem bol len čiastočný a v plnej miere sa ukázali až v novom desaťročí. Medzi tie najdôležitejšie reformy určite patrili už napríklad spomenuté liberalizácie cien, privatizácia a to aj kupónová, či zmeny v bankovom sektore, ktoré umožnili vytvorenie mnohých nových bánk a zmenili ich vlastnícku štruktúru zo štátnych na súkromné. Čo sa týka zmien v štruktúre ekonomiky Chorvátska počas tohto obdobia, priblížilo sa postupne k štruktúre typickej pre európske trhové ekonomiky. Po vojne a prvotných transformačných krízach sektor služieb, ktorý je pre Chorvátsko kvôli turizmu tak dôležitý, prebehol úroveň pred transformáciou. Na druhú stranu, sekundárny, teda výrobný sektor, ostal dominovaný najmä nízko technologicky náročnými odvetviami a nenastal tu výrazný pokrok ako v iných transformujúcich sa krajinách. V oblasti zahraničného trhu autor znova rozdeľuje vývoj na dve obdobia, kedy v prvom, v deväťdesiatych rokoch najskôr stratila výhodné obchodné dohody s európskymi krajinami ešte z čias Juhoslávie a kedy začalo v tejto oblasti Chorvátsko zaostávať za krajinami v podobnom postavení. V druhom období, kedy Chorvátsko viac aktívne sledovalo cieľ vstupu krajiny do Európskej únie, vidíme aj trend vstupu do rôznych regionálnych a medzinárodných obchodných združení a organizácií. (Stojcic, 2013)

1.3 Vstup Slovinska a Chorvátska do EÚ, následný vývoj a súčasné výzvy

Vstup Slovinska do Európskej únie sa dá podľa autorov Lavraca a Majcena (2006, str. 5) rozdeliť na viacero míľnikov. Vstup do únie bol jasným ekonomickým cieľom nového štátu, už v roku 1992 sa Slovinsko uchádzalo o dohodu o pridružení s EÚ. Tento cieľ bol jasný aj na slovinskej politickej scéne, kde ako vládne strany, tak aj väčšina opozície s výnimkou Slovinskej národnej strany. Na druhej strane verejnosť mala viac kolísavý názor na vstup do únie, no nakoniec referendum o vstupe v 2003 ukázalo vysokú úroveň podpory, s 86% hlasov za prístupenie do EÚ. Táto dohoda je podľa Európskej komisie dvojstranná dohoda medzi EÚ a treťou krajinou, ktorá v súvislosti s prístupom k EÚ slúži ako základ pre realizáciu prístupového procesu. (Európska komisia) Táto dohoda bola podpísaná desiateho júla 1996, a ešte ten deň odprezentovalo Slovinsko žiadosť o plnohodnotné prijatie členstva EÚ. V roku 1997 pripravila Európska komisia dokument Agenda 2000 v ktorom opísala kritériá pre 6 krajín, ktoré sa v tom čase uchádzali o členstvo. Tieto kritériá boli minimálne politické, ekonomické a právne štandardy, ktoré tieto krajiny museli spĺňať aby sa mohlo pristúpiť k rokovaniam o vstupe. Slovinsko vtedy spĺňalo dve z troch požiadaviek, politické a ekonomické. V právnych boli zatiaľ nedostatky s legislatívou, ktorá by umožňovala preberať záväzky pochádzajúce z členstva v únii. Samotné rokovania o vstupe sa začali 31. marca 1998 a boli ukončené až v decembri 2002. Európska komisia vtedy vyhlásila, že desať z dvanástich hlásiacich sa krajín, je pripravených na vstup, vrátane Slovinska, siedmich ďalších krajín, ktoré si prešli transformáciou na trhový systém a Malty a Cypru. Pred vstupom ešte bolo potrebné vyhlásiť referendum o vstupe, ktoré sa konalo 23. marca 2003. O mesiac neskôr, 16. apríla boli podpísané zmluvy o vstupe Slovinska do EÚ. 1. mája 2004 sa spolu s ostatnými deviatimi štátmi stáva členom Európskej únie. (Lavrac, Majcen, 2006, str. 6,7)

Tabuľka č.3: Základné makroekonomické ukazovatele Slovinska vo vybraných rokoch po vstupe do EU

Rok	HDP per capita (US\$ 2015)	Miera nezamestnanosti v %	Miera inflácie v %
2004	18 560	6,01	3,59
2006	20 271	5,95	2,45
2008	22 287	4,37	5,64
2010	20 604	7,24	1,8
2012	20 148	8,84	2,59
2014	20 445	9,67	0,19
2016	21 532	8	-0,05
2018	23 446	5,11	1,739
2020	22 915	4,97	-0,05

Zdroj: Dátový prehliadač Svetovej banky, 2022., Dátový prehliadač Statista, 2022.⁵

Ako môžeme vidieť v tabuľke 2, Slovinsko po vstupe do EÚ zažívalo výrazný ekonomický rozvoj, avšak už pred vypuknutím krízy bolo z rôznych dôvodov pozorované určité spomalenie. (EURYDICE, 2022) Podľa niektorých autorov prispelo k ťažkému priebehu krízy aj uponáhľané prijatie eura, už v roku 2007, ale aj napríklad rôzne odkladané reformy v sociálnej sfére. (Oreskovic, 2012) Okolo roku 2014 začalo Slovinsko znova dobiehať ekonomicky vyspelejšie krajiny, avšak napríklad úroveň ekonomického rozvoja, ktorý sa dáva do pomeru k priemeru európskej 27, zatiaľ nedosahuje 90% ako to bolo pred začiatkom finančnej krízy. V dokumente opisujúcom stratégiu a ciele rozvoja do roku 2030, by chcelo v tomto smere dosiahnuť európsky priemer. Ďalšie ciele sú napríklad dosiahnutie

⁵ <https://data.worldbank.org/>
<https://www.statista.com/statistics/330256/unemployment-rate-in-slovenia/>

miery zamestnanosti vyše 75% či zníženie štátneho dlhu na 60% HDP. (Slovenian Development strategy, 2017)

Podobné míľniky môžeme vidieť aj pri vstupe Chorvátska do Európskej únie. Tento proces sa ale dovŕšil pre Chorvátsko až v roku 2013. Dôvodom tohto „posunu“ bola samozrejme vojna a ekonomické a politické následky s ňou spojené, podľa výpočtu z roku 1999, škody spôsobené vojnou sa pohybovali na úrovni 37 miliárd dolárov. Tento konflikt taktiež odsunul kroky k európskej integrácii na druhú koľaj.(Eurydice, 2021) Na vyrovnanie s týmito následkami a s prípravou na integráciu balkánskych krajín boli prijaté od roku 1999 aj s chorvátskom takzvané dohody o stabilizácii a asociácii. (Európska komisia, ec.europa.eu) Žiadosť o plnohodnotné prijatie do únie podalo Chorvátsko 21. 2. 2003. O rok neskôr túto žiadosť komisia potvrdila a potvrdila status Chorvátska ako kandidáta na členstvo. V roku 2005 prichádzajú do účinnosti dohody o stabilizácii a asociácii, no taktiež sa odkladajú rokovania o vstupe. Tie začínajú až ku koncu roku a končia sa až o zdĺhavých 6 rokov v roku 2011. Nakoniec, 9.12. 2011, Chorvátsko a Európska únia podpisujú zmluvy o vstupe. Vo vyhlásenom referende hlasuje 66% zúčastnených voličov za vstup a oficiálne sa Chorvátsko stáva členom únie 1.7. 2013. (Európska komisia, ec.europa.eu)

Tabuľka č.4 Základné makroekonomické ukazovatele Chorvátska vo vybraných rokoch

Rok	HDP per capita (US\$ 2015)	Miera nezamestnanosti v %	Miera inflácie v %
2004	10 942	13,66	2,05
2006	11 959	11,13	3,19
2008	12 789	8,53	6,07
2010	11 748	11,62	1,03
2012	11 546	15,94	3,41
2014	11 543	17,29	-0,21
2016	12 441	13,1	-1,1
2018	13 519	8,43	1,5
2020	12 986	7,2	0,15

Zdroj: Dátový prehliadač Svetovej banky, 2022. , Dátový prehliadač Statista, 2022.⁶

Podľa rovnakého pomeru k priemeru európskej 27, Chorvátsko v roku 2019 dosahovalo úroveň iba 65,2%. Je tu teda priestor na dobiehanie ako aj priemeru, tak aj svojho suseda. Kľúčovým v tomto smere bude určitá diverzifikácia ekonomiky smerom viac k znalostným sektorom, keďže je Chorvátsko stále veľmi silno orientované na turistický ruch a s ním spojené služby. To z neho robí ľahký cieľ pre externé šoky, ako ukázala pandémia s medziročným poklesom HDP až o 8,4% v roku 2020. Na strane cieľov, ktoré by chcelo Chorvátsko dosiahnuť je zníženie štátneho dlhu, ktorý aj vďaka pandémie dosiahol v roku 2020 viac ako 87% HDP. (The World Bank, 2021) Taktiež nezamestnanosť, ktorú sa síce podarilo dostať podľa tabuľky č.4 na jednocifernú úroveň, stále ostáva, napríklad aj v porovnaní so Slovinskom alebo štátmi V4, na vcelku vysokej úrovni.

⁶ <https://data.worldbank.org/>
<https://www.statista.com/statistics/350899/unemployment-rate-in-croatia/>

2 Cieľ práce, metodika práce a metódy skúmania

Bakalárska práca sa venuje zmenám vo výkonnosti a štruktúre ekonomík západného Balkánu – bývalej Juhoslávie, so zvláštnym a detailnejším zreteľom na tie, ktoré sa už stali členmi Európskej únie – Slovinsko a Chorvátsko. Práca poskytne rámcové zhodnotenie zmien výkonnosti a štruktúry ekonomík v celom regióne a zúži jej zameranie na vývojové procesy v uvedených dvoch členských krajinách EÚ. Bližšie analyzuje zmeny vo vývojových tendenciách po pričlenení skúmaných krajín do Európskej únie.

Hlavným cieľom práce je celkové zhodnotenie zmien výkonnosti a štruktúry ekonomík krajín bývalej Juhoslávie, predovšetkým Slovinska a Chorvátska počas ich transformácie na trhovú ekonomiku a najmä obdobia od začiatku roku 2000, počas ktorého dochádzalo k integrácii skúmaných krajín do Európskej únie.

Čiastkovými cieľmi bude zhodnotenie, či krajiny západného Balkánu a hlavne Slovinsko a Chorvátsko dobiehali vo zmene výkonnosti ekonomík počas sledovaného obdobia Európsku úniu v hodnotách vybraných ukazovateľov akými sú hrubý domáci produkt či tempo jeho rastu.

Ďalším čiastkovým cieľom bude postupné zhodnotenie rozdielov vo výkonnosti ekonomík počas sledovaných rokov v prvom rade medzi skúmanými krajinami navzájom, s inými bývalými republikami Juhoslávie a postupne aj s krajinami, ktoré si taktiež prešli transformáciou na trhový systém hospodárstva, hlavne s krajinami V4, teda s Českou republikou, Slovenskom, Poľskom a Maďarskom.

Druhá kategória čiastkových cieľov a tomu zodpovedajúca časť v práci sa bude týkať posúdeniu zmien štruktúry ekonomík Slovinska a Chorvátska zhodnotením zmien pomerov zastúpenia sektorov na hrubom domácom produkte počas rovnakého obdobia ako pri zmenách výkonnosti.

Znova bude cieľom porovnať a zhodnotiť zmeny štruktúry skúmaných krajín s priemernými hodnotami Európskej únie, s ostatnými balkánskymi krajinami a tiež krajinami patriacimi do V4.

Taktiež bude čiastkovým cieľom v rámci zmeny štruktúry posúdiť, či došlo k výrazným zmenám po integrácii Slovinska a Chorvátska do Európskej únie a zhodnotenie toho, ktoré odvetvia a ich podiel na hrubom domácom produkte najviac vzrástli, alebo naopak, ktoré najviac poklesli.

Ako metódy výskumu bude použitý v prvom rade rozsiahly rešerš literatúry a dostupných dát v prvej kapitole práce.

Počas celej práce budú použité rôzne grafické a tabuľkové zobrazenia venujúce sa všetkým položeným otázkam. K nim budú patriť aj ich interpretácie a posúdenia.

V kapitole venujúcej sa historickému vývoju skúmaných krajín Slovinska a Chorvátska budú použité najmä grafické a tabuľkové zobrazenia prebraté z literatúry venujúcej sa tejto téme. Pri časti venujúcej sa zmenám výkonnosti a štruktúry počas sledovaného obdobia budú použité na zhodnotenie dát a preukázanie zmien dátové prehliadače ako Eurostat či databanka Svetovej banky.

Na posúdenie zmeny výkonnosti ekonomiky, porovnanie s výkonnostnými zmenami iných krajín a zmien vo vývojových tendenciách po pričlenení k Európskej únii bude použité grafické zobrazenie dát Svetovej banky. A na posúdenie zmien štruktúry bude použité grafické zobrazenie sektorových dát z databanky Svetovej banky a zúžený pohľad na jednotlivé odvetvia podľa dát Eurostatu.

Ku koncu práce sa bude nachádzať identifikácia možností ďalšieho skúmania a interpretácie zistených informácií.

3 Výsledky práce a diskusia

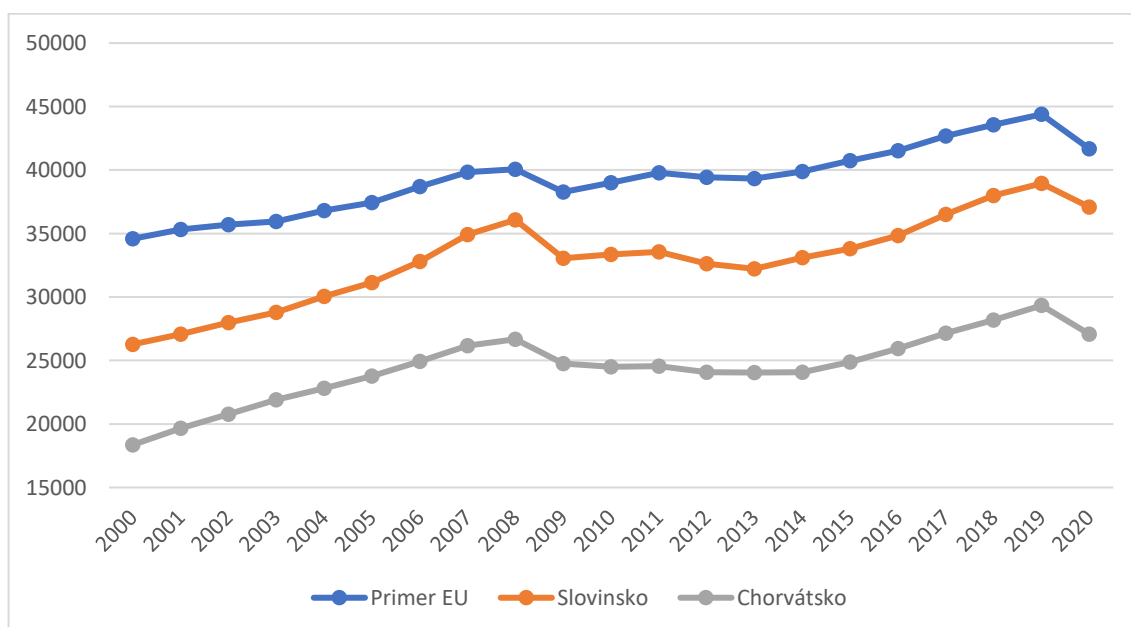
V tejto kapitole budeme podrobne skúmať zmeny výkonnosti a štruktúry ekonomík dvoch vybraných krajín, Slovinska a Chorvátska. Zmeny výkonnosti budú skúmané pomocou porovnávania ekonomických ukazovateľov v čase a to hlavne s priemerami krajín EÚ, ostatnými krajinami balkánskeho polostrova a krajín V4, teda Česka, Maďarska, Poľska a Slovenska, ktoré zdieľajú podobnú históriu v podobe dlhého obdobia plánovanej ekonomiky a následnému prechodu na trhovú systém hospodárstva a vstupu do európskych štruktúr. Tieto zmeny výkonnosti sa budú taktiež opierať o už spomínané „dobiehanie“. Na zobrazenie ukazovateľov budú použité najmä databanky Eurostatu a Svetovej banky, pričom hlavnými ukazovateľmi budú najmä rôzne obmeny hrubého domáceho produktu. Zmeny budú hodnotené v časovom úseku od roku 2000 až 2020. Takýto časový úsek bol vybraný z viacerých dôvodov. Prvým je dostupnosť overených dát z už spomínaných databáň, druhým je, že predmetom tejto práce nie je skúmanie dopadu pandémie COVID-19 na ekonomiky týchto krajín, avšak pre ucelenosť rokov je zaradený aj rok 2020. A ďalším je výber roku 2000, z dôvodu že v tomto roku už môžeme pri oboch krajinách v predošlej

kapitole vidieť snahu o zaradenie do európskych štruktúr, a tiež, že Chorvátsko vykazuje prejavy ekonomického oživenia po vojne v deväťdesiatych rokoch. Celkovým cieľom tejto časti bude zistiť zmeny výkonnosti a vysvetliť, prečo sa tieto zmeny udiali. Následne v druhej časti tejto kapitoly budeme skúmať zmeny v štruktúre ekonomík týchto krajín.

3.1 Hodnotenie zmien vo výkonnosti

V období roku 2000 až 2010 mali obidve krajiny, Slovinsko aj Chorvátsko už inštitucionálne rámce systému trhovej ekonomiky, ktoré im dovolili ukázať potenciál ich hospodárstiev na rast a dobiehanie úrovni krajín západnej či južnej Európy. Taktiež už zväčša vyriešili základné problémy transformujúcich sa ekonomík a teda nebolo treba riešiť zásadné krízy ako bola pre tieto krajiny typická vysoká miera inflácie. Toto obdobie je tiež príznačné snahou týchto krajín stať sa členmi európskych štruktúr ako sme opísali v kapitole o vstupe do Európskej únie. Na grafe č.3 vidno, ako sa približovali tieto dve krajiny k priemeru Európskej únie a to pomocou ukazovateľa HDP na osobu v parite kúpnej sily.

Graf č.3: vývoj HDP na osobu PPP oproti priemeru EÚ (údaje uvedené v Gearyho-Chamisovom dolári pre rok 2017)

Zdroj: Databanka Svetovej banky.⁷

⁷ <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.KD?end=2020&locations=EU-SI-HR&start=2000>

Ako ukázal graf č.3, obidve krajiny viac či menej kopírovali rast priemeru európskej únie i keď hodnoty sledovaných štátov stúpali rýchlejšie ako priemer únie. No najmä na slovinskom raste môžeme v prvom desaťročí sledovať výrazné približovanie sa k priemeru EÚ. Okolo roku 2005 môžeme pozorovať skok v raste Slovinska, čo zároveň koreluje s jeho vstupom do Európskej únie. Tento skok vyústil v roku 2008, kedy podľa čerpaných údajov malo Slovinsko najbližšie hodnoty k priemeru únie a to s rozdielom iba o 3989 dolárov. Avšak tento vývoj zastavila finančná kríza roku 2008, kde podľa grafu môžeme zároveň vidieť aj výraznejší pád oproti priemeru únie a aj Chorvátsku. Čo sa týka vývoja Chorvátska, podľa grafu č.3 vidíme na začiatku milénia až do finančnej krízy silný, ale oproti Slovinsku ustálenejší rast. Taktiež dopad krízy nebol až tak výrazný. Spomínaný fenomén „skoku“ po vstupe do Európskej únie je síce, podľa dát v tabuľke č.1, prítomný, ale potom nasleduje skôr znova postupný a umiernený rast. Presné medziročné zmeny rastu HDP na obyvateľa sú zobrazené v tabuľke č.5.

Tabuľka č. 5: medziročný rast HDP per capita priemeru Európskej únie a skúmaných krajín

Krajina	EÚ	Slovinsko	Chorvátsko
2000	3,78	3,37	3,92
2001	2,04	3,05	7,07
2002	0,88	3,38	5,66
2003	0,55	2,9	5,5
2004	2,21	4,29	4,12
2005	1,56	3,62	4,18
2006	3,16	5,41	4,91
2007	2,81	6,38	4,94
2008	0,32	3,35	1,91
2009	-4,57	-8,38	-7,18
2010	2,11	0,9	-1,03
2011	2,04	0,65	0,26
2012	-0,85	-2,84	-1,98
2013	-0,27	-1,16	-0,09
2014	1,32	2,67	0,06
2015	2,09	2,13	3,37
2016	1,79	3,12	4,26
2017	2,65	4,75	4,66

2018	1,9	4,04	3,82
2019	1,75	2,53	4,06
2020	-6,08	-4,76	-7,69

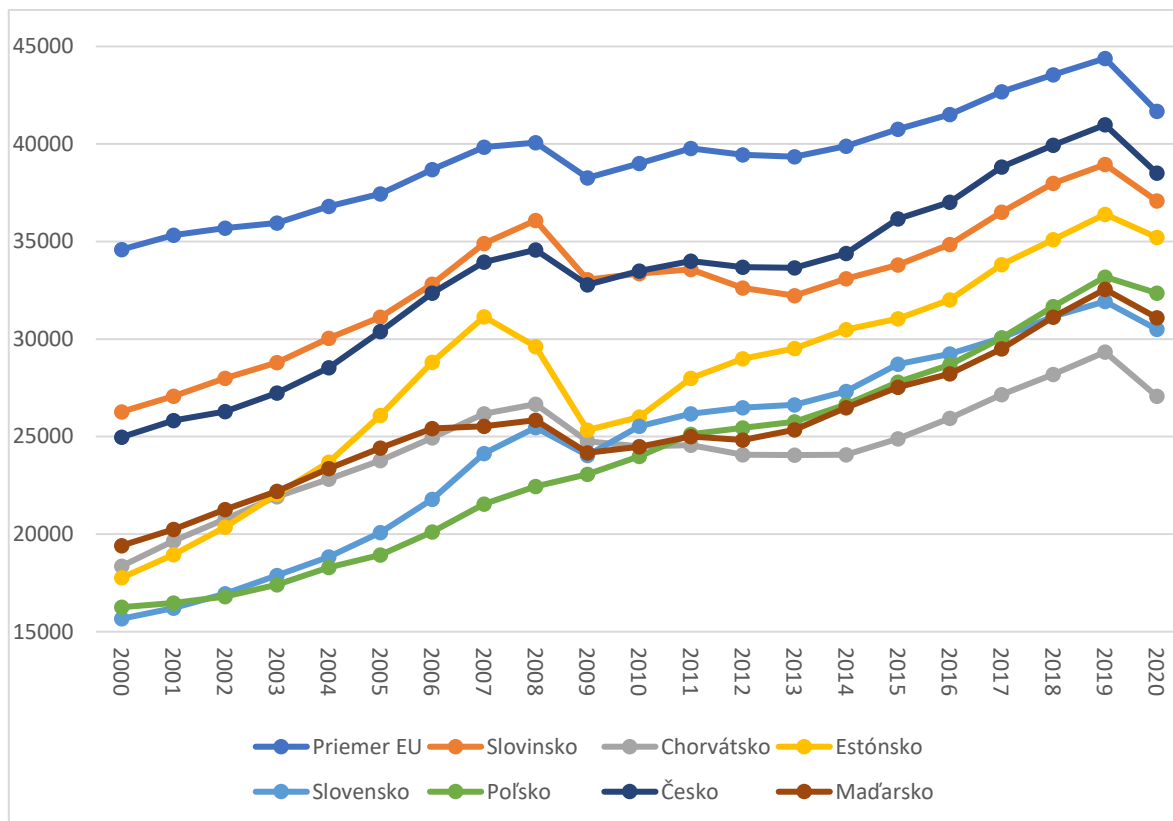
Zdroj: Databanka Svetovej banky.⁸

Podľa vyššie uvedenej tabuľky č.5, až na niekoľko rokov hlavne po kríze, medziročné percentá rastu HDP na obyvateľa Slovinska a Chorvátska prekonávali priemer EÚ. Avšak v druhej dekáde storočia pozorujeme stagnáciu a spomalenie približovania. Tento jav vidieť viac na slovinskom vývoji, keďže Chorvátsko zaznamenalo už spomenutý, síce slabší, ale predsa prítomný skok vo výkonnosti po vstupe do Európskej únie, ktorý sa prejavil podobne ako u Slovinska v rokoch 2006 a 2007, tak u Chorvátska v rokoch 2015 a 2016. Obidve krajiny síce znova v posledných rokoch znova opatrne naberali na rýchlosti rastu, no pandémie COVID-19 tento vývoj zastavila. Takýto jav istého spomalenia dobiehania európskych priemerov môžeme pozorovať aj pri iných krajinách, ktoré prešli transformáciou na trhovú systém ekonomiky a je často v rôznych prácach či aktualitách spomínaný aj pri Slovensku. Nasledujúci graf č.4 zobrazuje, ako si viedli Slovinsko a Chorvátsko oproti iným krajinám, hlavne členom V4 a pre ďalšie porovnanie aj s jednou pobaltskou krajinou, Estónskom.

---

⁸<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.KD.ZG?end=2020&locations=EU-SI-HR&start=2000>

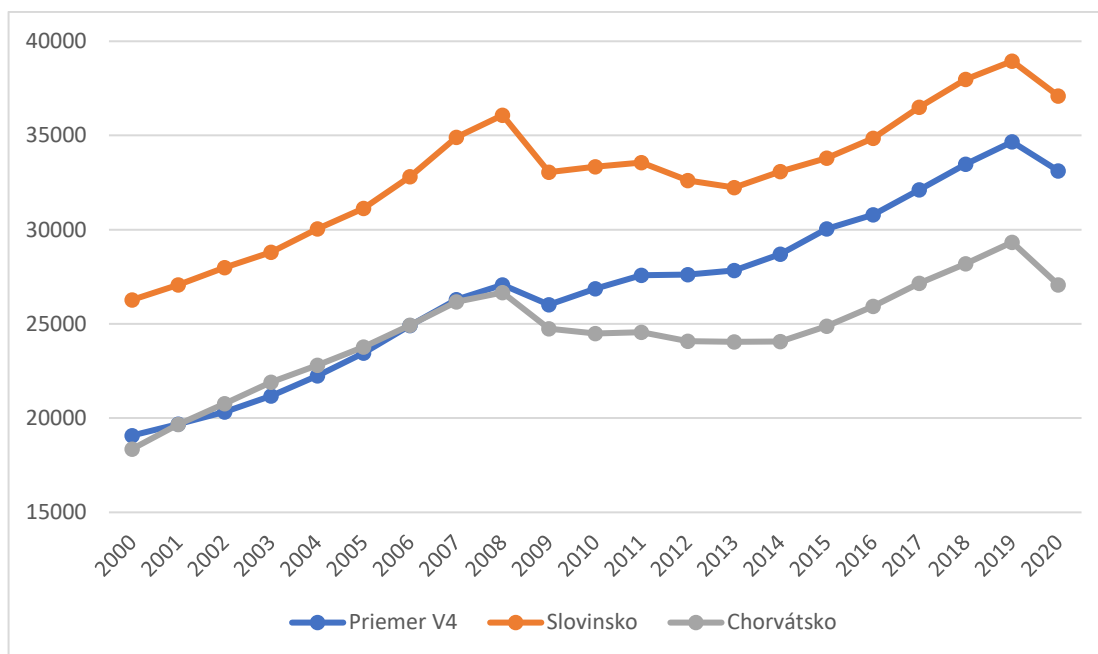
Graf č.4: vývoj HDP na osobu PPP vybraných krajín V4, Estónska a priemeru EÚ (údaje uvedené v Gearyho-Chamisovom dolári pre rok 2017)

Zdroj: Databanka Svetovej banky.⁹

⁹ <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.KD?end=2020&locations=EU-SI-HR-EE-SK-PL-CZ-HU&start=2000>

Graf č.5: vývoj HDP na osobu PPP priemeru V4 a skúmaných krajín (údaje uvedené v Gearyho-Chamisovom dolári pre rok 2017)

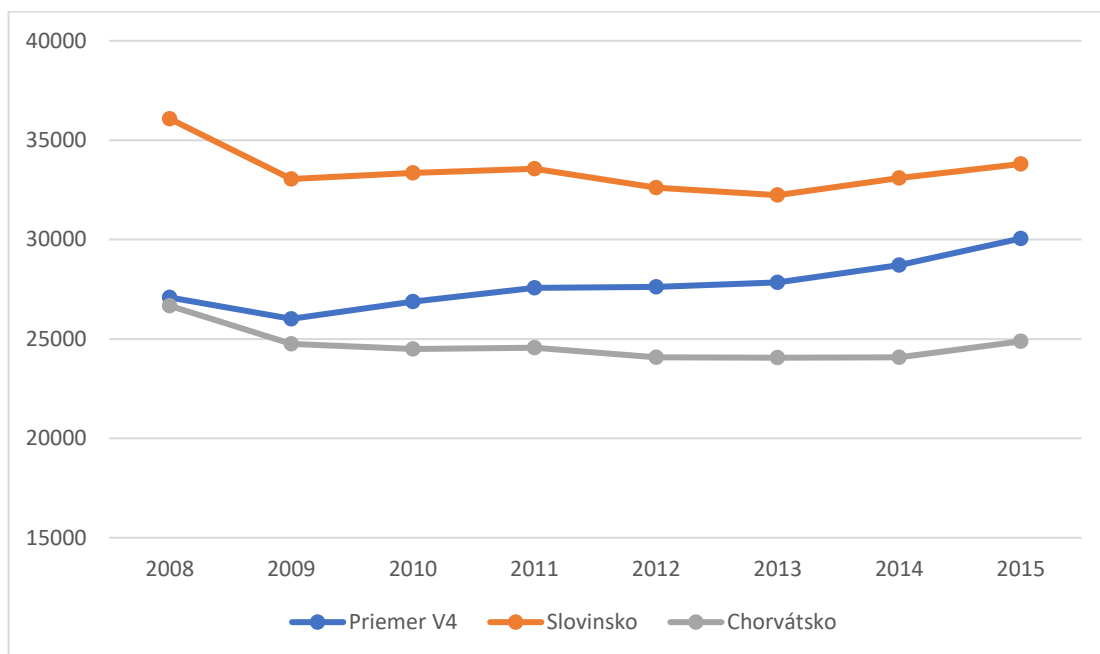

Zdroj: Databanka Svetovej banky.¹⁰

Na vyššie uvedených grafoch č.4 a 5 porovnávajúcich skúmané krajiny s V4 sledujeme viaceré už spomenuté javy. Istý skok výkonnosti Slovinska v rokoch po vstupe do Európskej únie nastal vo všetkých krajinách, ktoré vstúpili v roku 2004, no výrazne ako pri Slovinsku ho vidíme z krajín V4 pri Českej republike, Slovensku a veľmi výrazne pri dopĺňujúcom Estónsku. Zaujímavý jav pozorujeme v prípade Chorvátska na grafe č. 5. Vývoj pred krízou sa vyrovnal priemerom V4, po kríze môžeme jasne sledovať spomínanú stagnáciu a spomalenie, a to napriek skoku v tempe rastu po vstupe do únie. Chorvátsko sa v rokoch medzi krízou a vstupom do EÚ sa v istých rokoch dokonca začalo oddaľovať od priemeru V4 a Slovinska. Na toto kritické obdobie a dôvody takéhoto negatívneho vývoja v rokoch, kedy sa ekonomiky ostatných štátov už znova dostávali do normálu sa zameriame v nasledujúcom odseku, kde bude priblížené aj grafom.

¹⁰<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.KD?end=2020&locations=EU-SI-HR-EE-SK-PL-CZ-HU&start=2000>

Graf č.6: vývoj HDP na osobu PPP priemeru V4 a skúmaných krajín V rokoch po kríze
(údaje uvedené v Gearyho-Chamisovom dolári pre rok 2017)

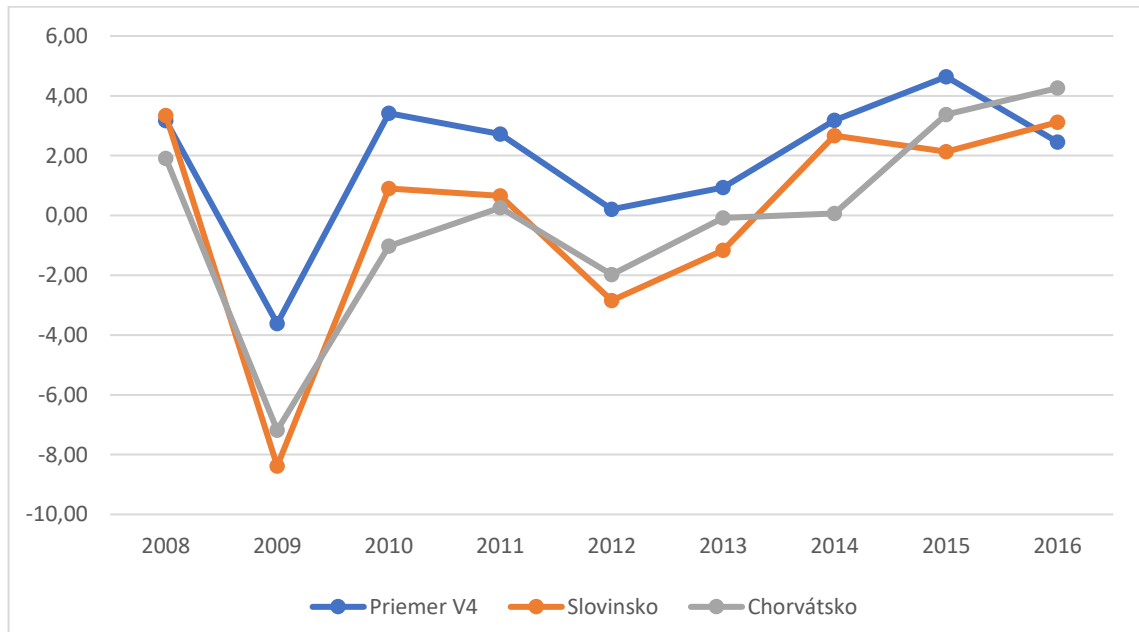
Zdroj: Databanka Svetovej banky.¹¹

Za nízkym rastom chorvátskeho hospodárstva medzi rokmi 2009 až 2014, napriek tomu že ekonomiky krajín V4 a aj Slovinska vykazovali ekonomický rast (až na roky 2012 a 2013) môžeme vidieť viacero dôvodov. Ekonomický rast výrazne spomalila napríklad síce úspešná snaha vlády znižovať z roka na rok vládne výdavky, no tento postup nijako neprispel k zvýšeniu kúpnej sily obyvateľstva Chorvátska. Ďalším faktorom znižujúcim kúpyschopnosť obyvateľstva bolo aj až 2% navýšenie dane z pridanej hodnoty v roku 2012. Naopak už viackrát spomínaný skok po vstupe do Európskej únie môžeme pripísať faktorom ako väčšie otvorenie trhov, rôznym formám eurofondov a taktiež nemenej dôležitému vzdaniu sa či prenechanie rôznych rozhodovacích procesov týkajúcich sa makroekonomickej politiky, ktoré nepatrili v Chorvátsku k tým najúspešnejším, na európske

¹¹ <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.KD?end=2020&locations=EU-SI-HR-EE-SK-PL-CZ-HU&start=2000>

inštitúcie. Tieto a mnohé iné faktory znova naštartovali rast, čo poturujeme aj na percentuálnej medziročnej zmene HDP.

Graf č. 7: Vývoj rastu HDP per capita priemeru krajín V4 a skúmaných krajín v percentách.

Zdroj: Databanka Svetovej banky.¹²

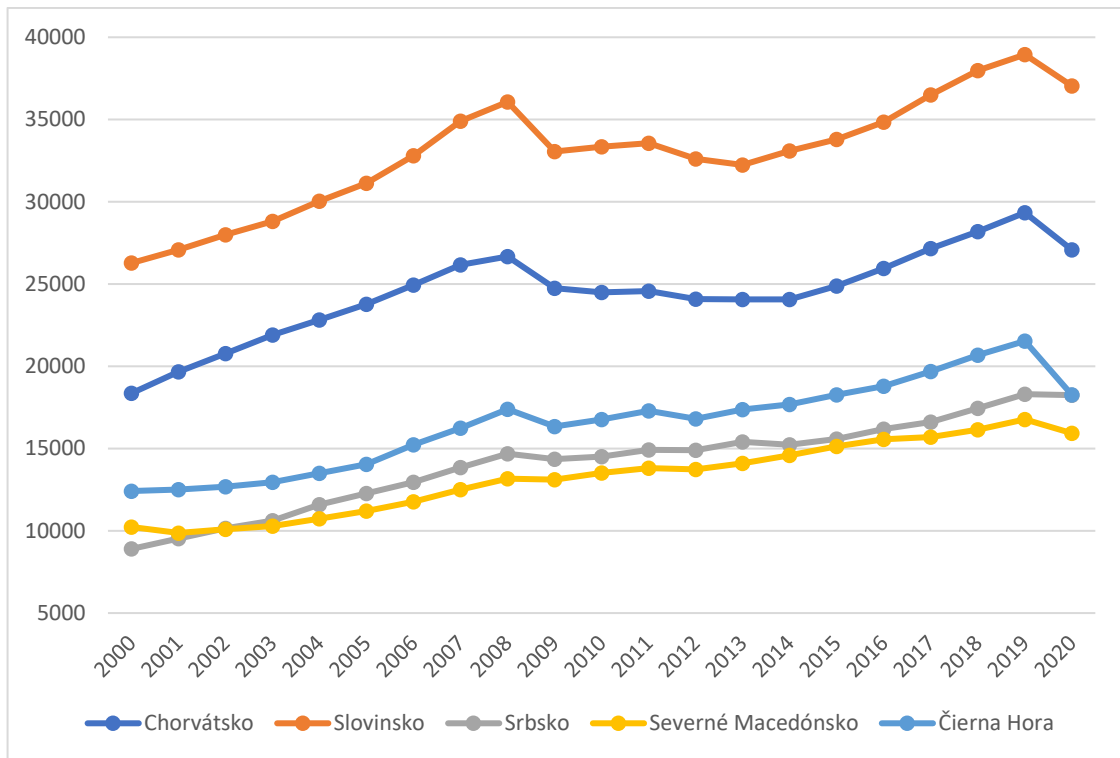
Slovinsko v týchto bližšie skúmaných rokoch zažívalo silný dopad finančnej krízy a následnej európskej krízy štátnych dlhov, kedy medziročný rast HDP na obyvateľa spadol v roku 2009 až na úroveň -8%, čím výrazne negatívne prebehlo ako Chorvátsko, tak aj priemer krajín V4. Dôvodmi tohto výraznejšieho pádu môže byť už zabehnuté členstvo v Európskej únii a hlavne prijatie eura ako svojej meny v roku 2007. Práve euro by mohlo byť faktorom, prečo bol prepad taký výraznejší ako u krajín V4, ktoré všetky taktiež v tomto čase už boli členom únie, no euro ako svoju menu prijalo len Slovensko a aj to až 1. januára 2009. Treba ale povedať, že pri Chorvátsku pozorujeme v rovnakých rokoch tiež výrazný pád, iba o okolo 1% slabší a v tomto prípade sa prvý dôvod nedá aplikovať, keďže vtedy Chorvátsko ešte nebolo členom únie. Na druhú stranu, druhým možným dôvodom tohto výraznejšieho pádu našich skúmaných krajín je blízke geografické umiestnenie a s ním spojené silnejšie obchodné vzťahy s dvoma krajinami, Talianskom a Gréckom. Pre tie,

¹² https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.KD.ZG?end=2020&locations=SI-HR-SK-CZ-HU-PL&name_desc=true&start=2000

najmä Grécko, bol práve rok 2009 kritický čo sa týka verejných dlhov. Teda tento dôvod by bol regionálny a to by aj vysvetľovalo, prečo krajiny V4 neboli tak silno zasiahnuté. To či to mohol byť dôvod pádu našich skúmaných krajín, môžeme zistiť aj v nasledujúcom porovnaní práve s ostatnými balkánskymi krajinami a teda s ostatnými bývalými republikami Juhoslávie. Práve na tomto porovnaní sa dá pozorovať, ako sa krajiny posunuli od rozpadu Juhoslávie, či sa rozdiely medzi krajinami opisované v prvej časti práce prehĺbovali a Slovinsko s Chorvátskom ako najvyspelejšie štáty pokračovali v oddiaľovaní sa od ostatných republík v rámci ukazovateľov. Alebo naopak sa ostatné štáty začali približovať našim skúmaným krajinám a aj priemerov Európskej únie, napriek tomu, že sa na rozdiel od našich krajín nezačlenili do jej štruktúr.

Pri porovnávaní údajov balkánskych krajín treba poznamenať rozdelenie štátnej únie Srbska a Čiernej hory v roku 2003 a tiež vyhlásenie nezávislosti Kosova v roku 2008. Tieto udalosti sa môžu ukázať na nasledujúcich grafoch rôznymi skokmi v údajoch týchto krajín.

Graf č.8: vývoj HDP na osobu PPP v porovnaní skúmaných krajín s balkánskymi krajinami (údaje uvedené v Gearyho-Chamisovom dolári pre rok 2017)

Zdroj: Databanka Svetovej banky.¹³

Graf č.8 preukazuje, že znateľné rozdiely v hodnotách ukazovateľa medzi skúmanými krajinami a najmä Srbskom a Severným Macedónskom sa počas sledovaných dvadsať rokov ešte viac prehľbovali. Len napríklad kým v roku 2000 bol rozdiel medzi HDP na obyvateľa Slovinska a Severného Macedónska 16 052 dolárov, v roku 2019 to bolo už 22 173 dolárov a podobné hodnoty nájdeme aj pri Srbsku, ktoré zdieľa práve s Macedónskom veľmi podobné tempo rastu. Iný vývoj zaznamenala Čierna Hora, ktorá síce po získaní nezávislosti vystrelila vyšším tempom a začala doháňať naše skúmané krajiny, no toto obdobie, ako už sme v iných prípadoch pozorovali, nahradila stagnácia v druhom desaťročí a nakoniec sa podľa údajov roku 2019 rozdiel medzi Čiernou Horou a skúmanými krajinami taktiež prehľbil. Pri Čiernej Hore môžeme tiež pozorovať väčší dopad rokov 2008

¹³ <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.KD?end=2020&locations=HR-SI-RS-MK-ME&start=2000>

a 2009 ako sme podobne pozorovali u Chorvátska a Slovinska. Z grafu vyplýva, že to nebol všeobecný jav Balkánu ako sme písali na predchádzajúcej strane, keďže pri Severnom Macedónsku, ktoré je aj priamym susedom Grécka, evidujeme minimálny dopad týchto rokov.

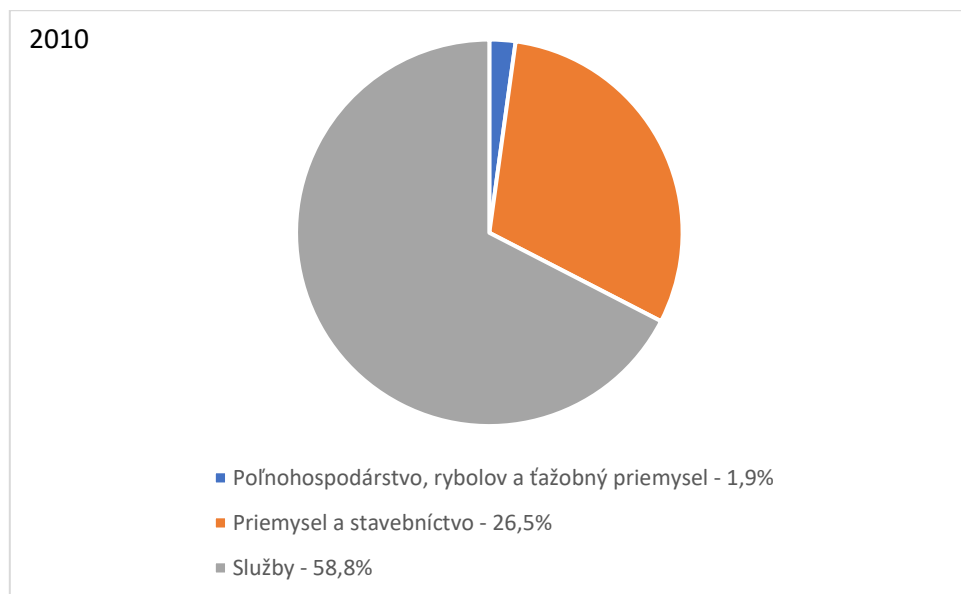
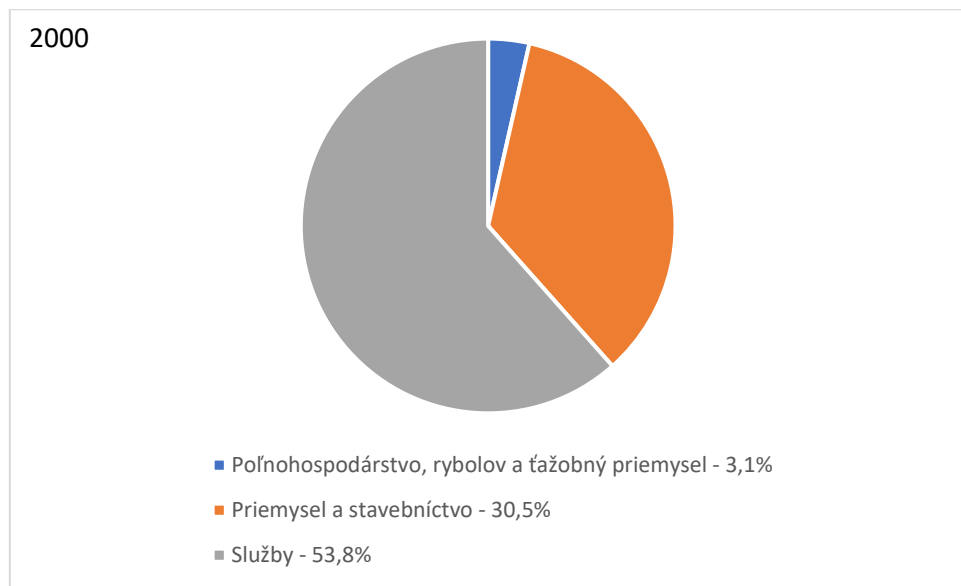
3.2 Hodnotenie zmien štruktúry

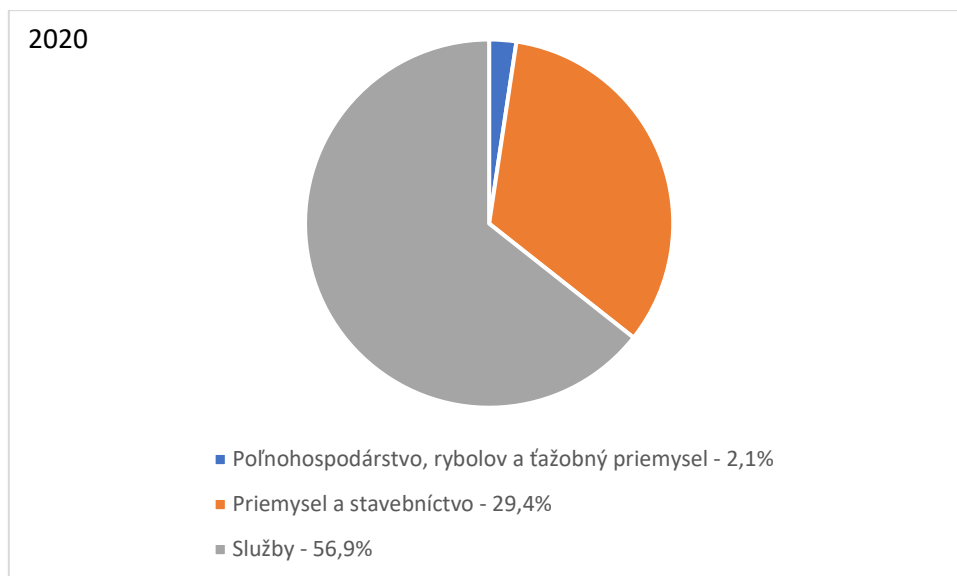
Táto časť sa venuje tomu, ako sa menila štruktúra hospodárstiev Slovinska a Chorvátska posledných dvadsať rokov až po súčasnosť. Cieľom tejto časti je zistiť, či došlo k výraznej zmene v štruktúre hospodárstva začiatku milénia a naše skúmané krajiny sa približovali ako aj výkonnosťou hospodárstva tak aj štruktúrou k typickým západoeurópskym štátom či priemeru Európskej únie. Alebo sa naše skúmané krajiny štruktúrou hospodárstva nemenili. Rozoberieme postupne obidve krajiny v desaťročných intervaloch, začínajúc Slovinskom. Zmeny štruktúr budeme hodnotiť pomocou údajov pomeru pridanej hodnoty odvetví na celkovej hodnote ekonomík. Následne porovnáme tieto údaje s údajmi iných krajín, najmä ako v predošlej časti s priemerami Európskej únie, s krajinami z V4 alebo inými bývalými republikami Juhoslávie. Na získanie údajov použijeme taktiež najmä databanku Svetovej banky, ktorá prehľadne ukazuje dáta v rozmedzí rokov 2000 až 2020. Ukážeme podiel primárneho, sekundárneho a terciárneho sektoru, teda poľnohospodárstva, vrátane rybolovu a ťažby dreva, priemysel, vrátane stavebného priemyslu a služieb reprezentujúce terciárny sektor na pridanej hodnote celkového produktu krajín.

3.2.1 Slovinsko

Slovinsko bolo, ako sme už písali v prvej časti práce, Juhoslovanskou republikou s tradične najvyššie rozvinutým priemyslom.

Graf č.9: súbor grafov zobrazujúcich podiel pridanej hodnoty odvetví na hrubom domácom produkte Slovinska v desaťročných intervaloch

Zdroj: Databanka Svetovej banky.¹⁴

Podobne ako pri iných rozvinutých ekonomikách, sektor služieb tvorí v Slovinsku najväčší podiel pridanej hodnoty na celkovom HDP, avšak medzi rokom 2000 a rokom 2010 nastal vcelku výrazný nárast tohto sektora. Tento nárast pozorujeme najmä v rokoch 2007 a 2008 a o to viac 2009, teda krízovými rokmi, kedy dochádzalo k zníženiu celkového outputu menšej, typicky na export orientovanej slovinskej ekonomiky a utrpel práve rozvinutý priemyselný sektor. V tejto dobe práve sektor služieb nahradil v podobnej miere zasiahnutý nedostatkom dopytu a aj súvisiacim prepúšťaním sektor priemyslu. V nasledujúcich rokoch po kríze môžeme sledovať, že sa postupne takpovediac obnovila štruktúra ekonomiky na predkrízové pomery. Síce priemyselný sektor už nedosiahol predkrízové úrovne a o priemerne 2 až 3 percentá zaistoval menší podiel. Na druhú stranu sektor služieb sa už od roku 2013 ustálil na rozmedzí 56 až 57 percent podielu HDP Slovinska.

Tu by prichádzala do úvahy teória, či takéto zastavenie zmien štruktúry alebo ustálenie jednotlivých podielov priamo nesúvisí s často spomínaným problémom stagnácie

¹⁴ <https://data.worldbank.org/indicator/NV.AGR.TOTL.ZS?locations=SI-HR-SK>

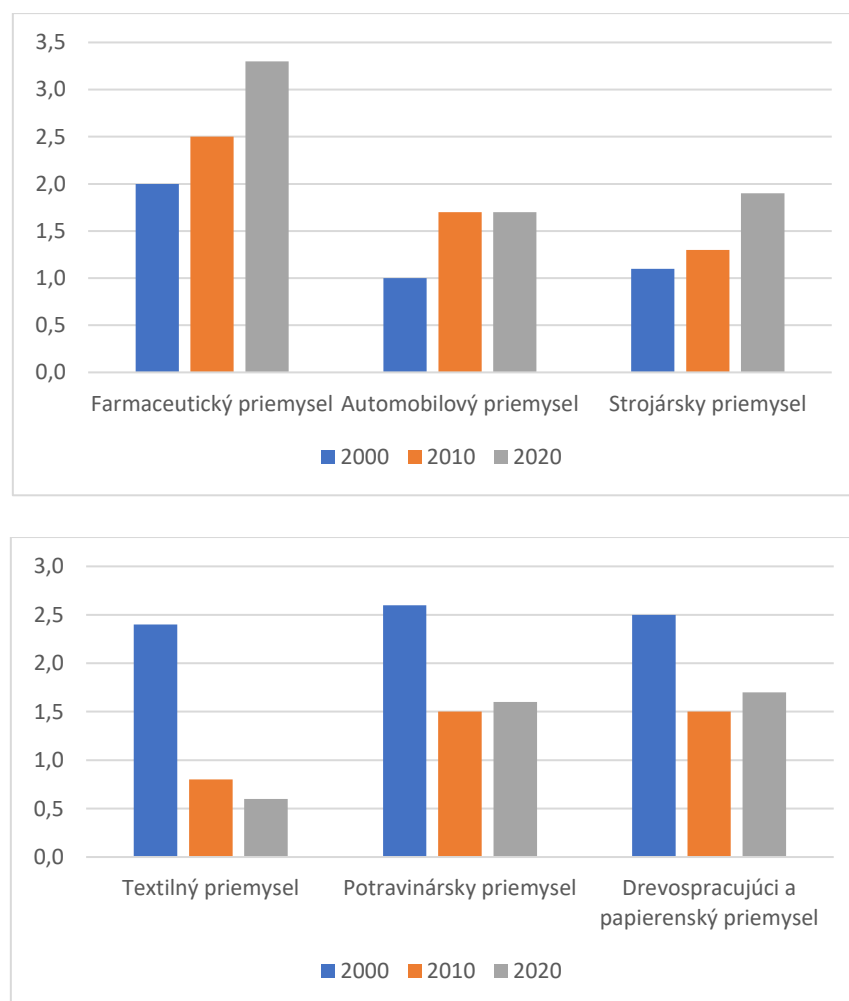
<https://data.worldbank.org/indicator/NV.IND.TOTL.ZS?locations=SI-HR-SK>

<https://data.worldbank.org/indicator/NV.SRV.TOTL.ZS?locations=SI-HR-SK>

a zastavenia dobiehania európskych priemerov, čo sa týka výkonnosti ekonomík. A či by práve určitá zmena orientácie hospodárskych odvetví nedokázala takpovediac naštartovať znovu dobiehanie.

Čo sa týka primárneho sektoru, teda poľnohospodárstva a rybolovu, ťažobného priemyslu a drevo ťažobného priemyslu, má typicky malé zastúpenie v Slovinskej ekonomike, počas dvadsiatich rokov vývoja dosahujúci maximum len 3,1% HDP a to práve v roku 2000.

Graf č. 10 súbor grafov zobrazujúcich rastúce a klesajúce pododvetvia priemyslu v podieloch pridanej hodnoty na HDP Slovinska

Zdroj: Eurostat¹⁵

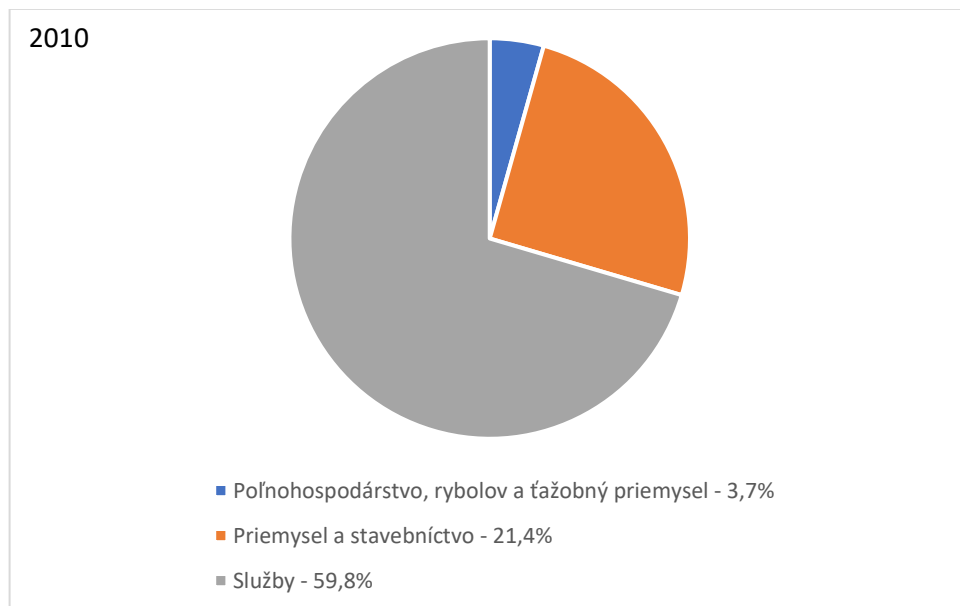
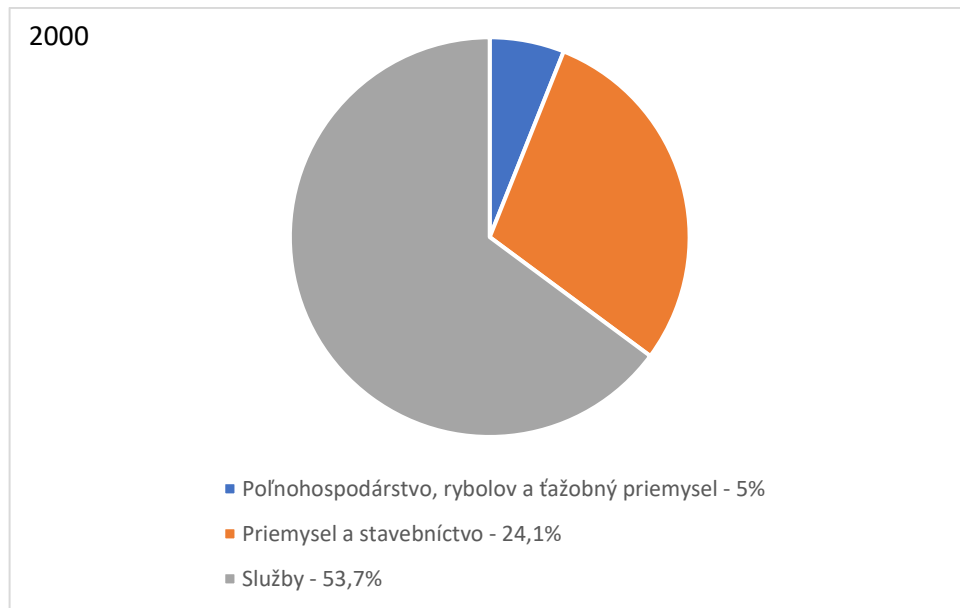
¹⁵ https://ec.europa.eu/eurostat/web/national-accounts/data/database?p_p_id=NavTreeportletprod_WAR_NavTreeportletprod_INSTANCE_Hx0U2oGtTuFV&p_p_lifecycle=0&p_p_state=normal&p_p_mode=view

V silne zastúpenom sektore Slovinska sledujeme rast vyspelého priemyslu vyžadujúceho si vzdelaných pracovníkov. Teda priemyslu ako farmaceutický či automobilový priemysel. Práve farmaceutický priemysel s veľkými ziskovými maržami má jedno z najväčších zastúpení v podiele pridanej hodnoty na HDP. Na druhú stranu vidíme pokles jednoduchších priemyslov ako je textilný priemysel, ktorý za dvadsať rokov zmenšil svoj podiel až o skoro 2%, ďalej aj potravinársky či drevospracujúci priemysel stratil svoj významný podiel.

3.2.2 Chorvátsko

Ako sme písali aj v prvej časti práce o vývoji Chorvátska pred získaním nezávislosti, patrilo taktiež k priemyselne najvyvinutejším častiam Juhoslávie, spomínané Chorvátske lodenice patrili k najväčším na svete a tvorili skutočne nezanedbateľný podiel na produkcii celej Juhoslávie. Ako sme ale spomenuli, toto odvetvie sa dostalo už koncom osemdesiatich rokov do problémov a následne o to väčších po vypuknutí vojenských konfliktov, kedy klesol dopyt po takýchto chorvátskych plavidlách a tým pádom nastal ešte väčší úpadok tohto priemyslu. Podobne, vojenský konflikt mal veľmi negatívny vplyv na druhé odvetvie typické pre Chorvátsko. Ním je turistický ruch, ktorý zaraďujeme do sektoru služieb. Na meniacu sa štruktúru v dvoch desaťročiach, niekoľko rokov po miery sa pozrieme na nasledujúcich grafoch.

Graf č.11: súbor grafov zobrazujúcich podiel pridanej hodnoty odvetví na (hrubý domáci produkt) Chorvátska v desaťročných intervaloch

Zdroj: Databanka Svetovej banky.¹⁶

Pri pohľade na zmeny štruktúry ekonomiky Chorvátska, vidíme medzi zobrazenými rokmi 2000 až 2010 na prvý pohľad veľmi podobné zmeny ako sme pozorovali pri Slovinsku v tom, že vidíme zmenšenie ako podielu primárneho sektoru, tak aj priemyslu, teda sekundárneho a samozrejme nárast sektoru služieb. Avšak pokles podielu sektoru priemyslu a nárast sektoru služieb mal na rozdiel od Slovinska, pri Chorvátsku skôr prirodzený, postupný priebeh. Špecifiká chorvátskeho vývoja boli napríklad dokonca rastúci podiel sekundárneho sektoru medzi rokmi 2002 až 2005, potom postupne pomalým tempom pod 1% ročne klesal. Istou malou výnimkou bol ešte krízový rok 2010, kedy pokles presiahol hranicu jedného percenta. V pokrízových rokoch sa zmeny štruktúry Chorvátska taktiež uberali iným smerom ako pri jeho susednej krajine. Zatiaľ čo pri Slovinsku sme spomínali takpovediac návrat k predkrízovej štruktúre, pri Chorvátsku tu sledujeme skôr pokračovanie začatých trendov. Podiel priemyselného sekundárneho sektoru znova klesal tempom pod jedno percento ročne. Síce na grafe z roku 2020 vidíme skok na úroveň 21,2%, no v tomto roku nastal skok, spôsobený pandemiou Covid-19 a jej dopadom napríklad aj na dôležitý

¹⁶ <https://data.worldbank.org/indicator/NV.AGR.TOTL.ZS?locations=SI-HR-SK>

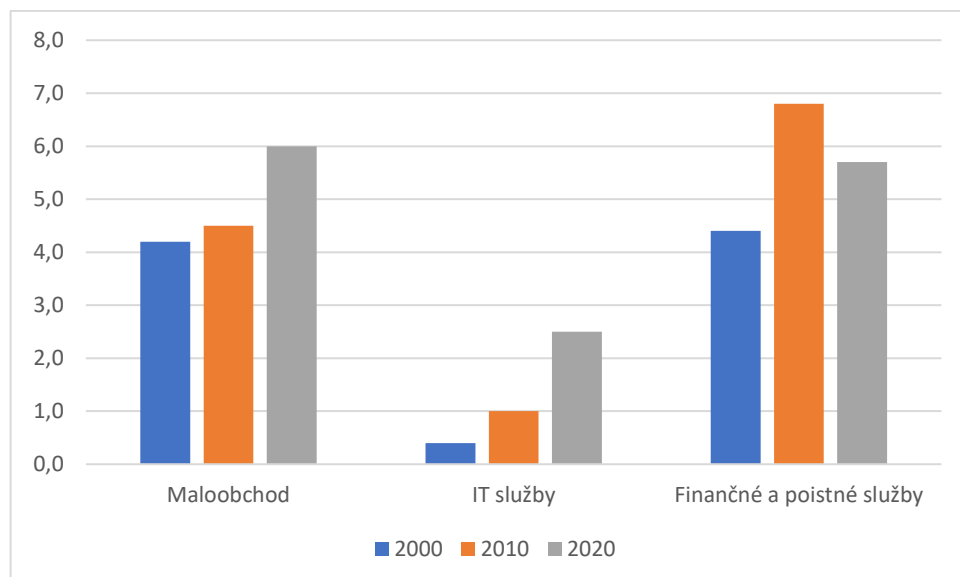
<https://data.worldbank.org/indicator/NV.IND.TOTL.ZS?locations=SI-HR-SK>

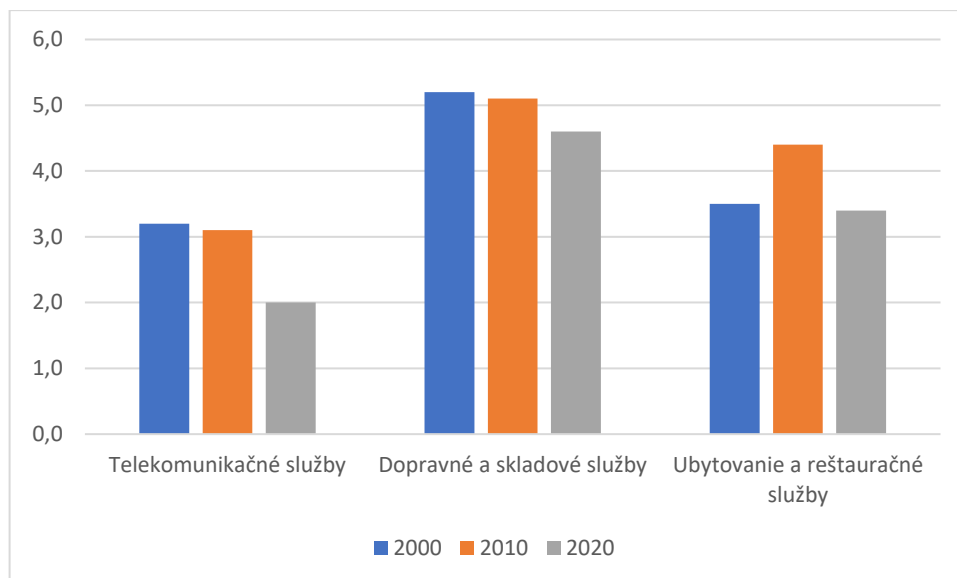
<https://data.worldbank.org/indicator/NV.SRV.TOTL.ZS?locations=SI-HR-SK>

turistický ruch. Sektor služieb dosahoval najvyšší podiel na HDP Chorvátska v roku 2011 a to 60,2%. Odvtedy došlo k minimálnemu poklesu a už takmer desaťrošie sa drží na úrovni 59%.

Primárny sektor dosahoval na začiatku milénia nezanedbateľný podiel 5% na produkcii. Postupne však ale taktiež klesal bez výrazných skokov a ustálil sa v posledných piatich rokoch na úrovni okolo 3%. K rozdielu pomeru tohto sektora so Slovinskom prispieva najmä väčší prístup k morským vodám slúžiacim aj na rybolov a tradične poľnohospodárske regióny vo vnútrozemí Chorvátska.

Graf č. 12: súbor grafov zobrazujúcich rastúce a klesajúce pododvetvia služieb v podieloch pridanej hodnoty na HDP Chorvátska

Zdroj: Eurostat¹⁷

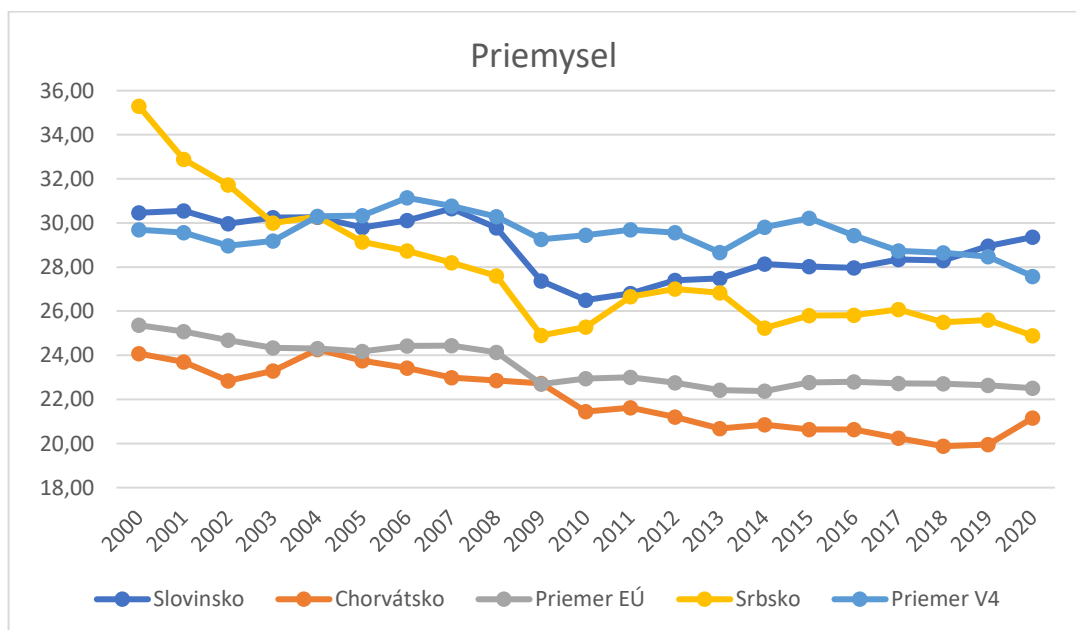
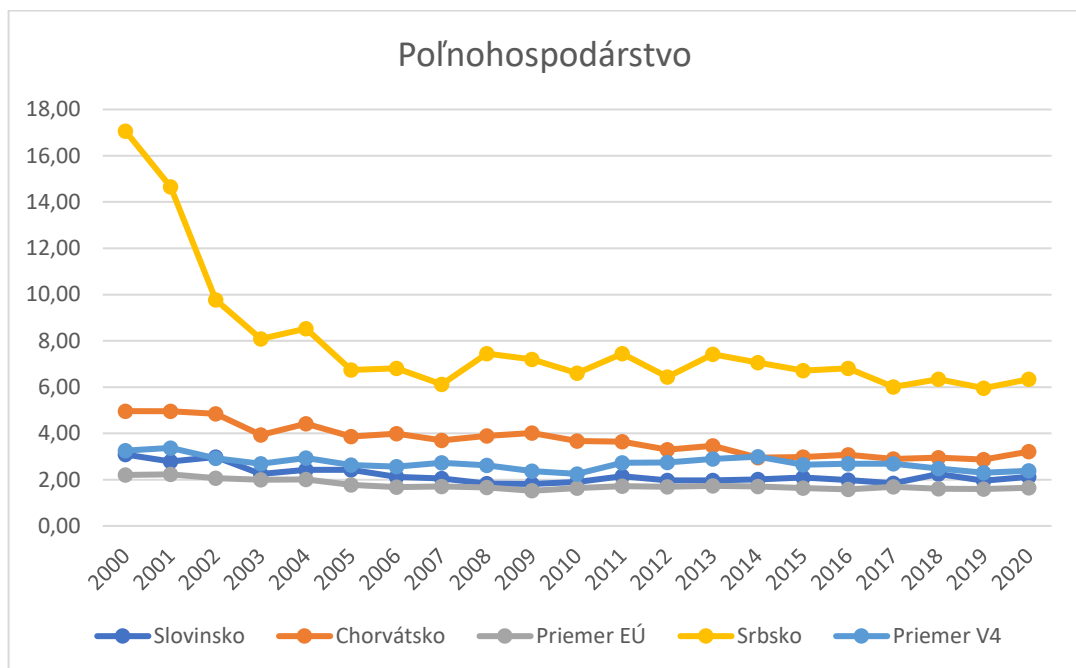
Čo sa týka zastúpenia rôznych pododvetví sektora služieb v Chorvátsku, najsilnejšie vzrástli za 20 rokov IT služby, rôzne finančné a poisťovacie služby a maloobchod ako celok. Prekvapivý výsledok zobrazuje graf č.12, kde na rozdiel od IT služieb, telekomunikačné služby strácajú svoj podiel na HDP. Taktiež aj ubytovacie a reštauračné služby dôležité pre chorvátsky turizmus sa v roku 2020 držia vo veľmi podobných úrovniach ako v roku 2000. Môže to znamenať aj to, že potrebné kapacity na turistické ubytovanie sú už vďaka tradícii turistického ruchu naplnené. Avšak iné pododvetvia súvisiace s turistickým ruchom, ako napríklad zábavný priemysel alebo aj spomínaný maloobchod ukazujú rast podielov.

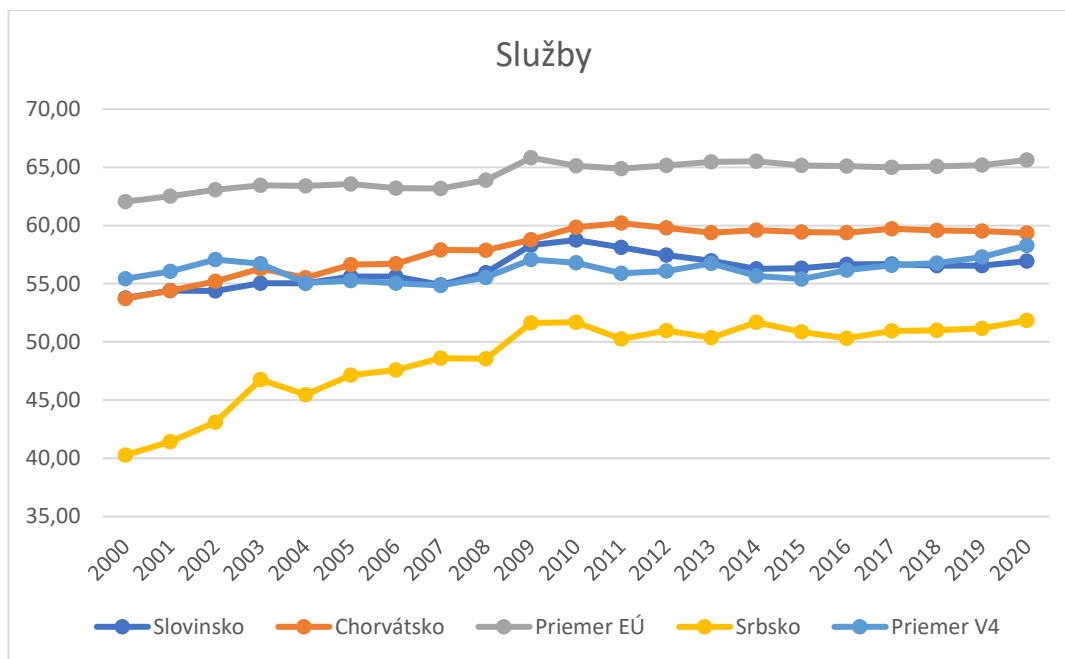
¹⁷ https://ec.europa.eu/eurostat/web/national-accounts/data/database?p_p_id=NavTreeportletprod_WAR_NavTreeportletprod_INSTANCE_Hx0U2oGtTuFV&p_p_lifecycle=0&p_p_state=normal&p_p_mode=view

3.2.3 Porovnanie s priemerami Európskej únie a V4

Pomocou rovnakého ukazovateľa percentuálneho podielu pridanej hodnoty odvetví na HDP v čase porovnáme zmeny štruktúry našich krajín s priemerom Európskej únie, priemerom V4 a ďalšou balkánskou krajinou, Srbskom.

Graf č.13: Súbor grafov zobrazujúci rozdielny vývoj štruktúry skúmaných krajín s priemerom EÚ, priemerom V4 a Srbskom v percentuálnom podiele odvetví na celkovú produkciu.

Zdroj: Databanka Svetovej banky.¹⁸

Pri porovnávaní našich skúmaných krajín môžeme na prvý pohľad vidieť odlišnosť vo všetkých troch oblastiach s krajinou, s ktorou predtým tvorili jeden štát, Srbskom. To má výrazne väčšie zastúpenie primárneho sektoru počas celého skúmaného obdobia, na druhú stranu značne zaostáva sektor služieb a sekundárny sektor je väčšinu času na pomedzí medzi skúmanými krajinami. Na opačnom konci vidíme priemer Európskej únie, kde podiel služieb prevyšuje všetky ostatné krajiny, aj skúmané Chorvátsko so svojim dôležitým turistickým ruchom nedosahuje úroveň únie. Možno práve aj tu by sa otváral priestor na rozbehnutie strateného tempa dobiehania. Na porovnaní skúmaných krajín s priemerom krajín V4 môžeme vidieť vcelku podobnú štruktúru, najmä v porovnaní so Slovenskom. Vo všetkých sektoroch môžeme sledovať že sa navzájom predbiehajú. Chorvátsko má špecificky menej zastúpený priemyselný sektor a mierne viac ostatné oproti priemerom V4.

¹⁸ <https://data.worldbank.org/indicator/NV.AGR.TOTL.ZS?>

<https://data.worldbank.org/indicator/NV.IND.TOTL.ZS>

<https://data.worldbank.org/indicator/NV.SRV.TOTL.ZS>

3.3 Diskusia

Pri porovnávaní vývoja skúmaných krajín za posledných dvadsať rokov možno konštatovať, že ako aj Slovinsko aj Chorvátsko, napriek viacerým ekonomickým a politickým problémom opísaným v prvej časti práce, úspešne zvládli svoj prechod na trhovú systém hospodárstva a patria medzi najsilnejšie ekonomiky v rámci balkánskeho regiónu. Úspešne sa začlenili do medzinárodných organizácií a európskych štruktúr a to v roku 2004 a 2013. Obidve krajiny dosahovali v prvej dekáde vysoké úrovne rastu hrubého domáceho produktu a postupne sa svojimi úrovňami približovali priemerom Európskej únie. Krízové roky mali ale na obidve krajiny silný dopad. Neskôr sledujeme opätovný rast obidvoch skúmaných krajín, no stratili vysoké tempo svojho rastu a prestali sa približovať k cieľovým úrovňam. Tento trend spomalenia je známy aj u iných krajín, ktoré si prešli transformáciou na trhovú ekonomiku a postupný vstup do Európskej únie. Teda je možné ho pozorovať aj pri Slovensku a ostatných krajinách V4. To tiež v posledných rokoch zaznamenalo napriek pozitívnym výkonnostným výsledkom istú stagnáciu. Všetky tieto krajiny teda potrebujú určitú zmenu, ktorá by znova dlhodobo pohla ekonomiky týchto krajín k priemerom Európskej únie. Tu je príležitosť na ďalšie skúmanie tohto javu a navrhovanie nových riešení a nápadov či už osobitne pri každej z týchto krajín s prihliadnutím na regionálne špecifiká alebo všeobecne pre všetky. Pre skúmané Chorvátsko a krajiny V4 okrem Slovenska je tu napríklad možnosť prijatia Eura. Ďalšími možnosťami by mohla byť snaha zmeniť štruktúru ekonomík krajín, napríklad podporou určitých zobrazených rastúcich odvetví alebo podporou takých odvetví, ktoré by štruktúru priblížili ku štruktúram západných európskych krajín. Práve súčasné obdobie po pandémie Covid-19 je vhodným obdobím na aplikovanie nových zmien a začiatok obdobia znova silného rastu ekonomík sledovaných krajín Slovinska a Chorvátska, ale aj ostatných spomenutých krajín.

Záver

Hlavným cieľom práce bolo zhodnotenie zmien výkonnosti a štruktúry ekonomík krajín bývalej Juhoslávie, predovšetkým Slovinska a Chorvátska. Počas skúmaných dvadsiatich rokov, kedy sa obidve krajiny stali členmi Európskej únie, môžeme celkovo zhodnotiť, že skúmané krajiny dosahovali v rámci regiónu západného Balkánu najvyššie medziročné hodnoty rastu a v takmer celom skúmanom období, až na krízové roky, preukázali zvyšovanie výkonnosti ich ekonomík.

Čo sa týka čiastkového cieľa zhodnotenia dobiehania priemerov Európskej únie, v tomto smere obidve krajiny z počiatku preukázali, že dokážu úniu dobiehať, no v druhej dekáde sledovaného obdobia sa preukázal jav spomalenia či stagnácie. Napriek pozitívnym hodnotám rastu výkonnosti prestali obidve ekonomiky dobiehať priemery únie a dá sa zhodnotiť, že začali kopírovať rast Európskej únie.

Pri porovnávaní dosiahnutej zmeny výkonnosti Chorvátska a Slovinska môžeme zhodnotiť, že dosahovali počas skúmaných dvadsiatich rokov veľmi podobné hodnoty ukazovateľov a taktiež sme mohli pozorovať podobné javy, napríklad zvýšenie medziročného rastu HDP v rokoch po vstupe do únie. V porovnaní s ostatnými balkánskymi krajinami sú obidve skúmané krajiny preukázateľne výkonnostne silnejšie a tento rozdiel sa počas skúmaného obdobia ešte viac prehlboval. Pri porovnávaní zmeny výkonnosti ekonomiky Slovinska a Chorvátska s krajinami V4 dáta preukázali, že pri ukazovateľoch výkonnosti priemery krajín V4 dokázali dobehnúť a predbehnúť výkonnosť chorvátskej ekonomiky a priblížiť sa k hodnotám Slovinska a tým pádom aj hodnotám Európskej únie. No aj pri týchto štátoch je možno preukázateľne pozorovať jav spomaľovania a stagnácie.

Zmeny štruktúry boli skúmané najprv analýzou zastúpenia sektorov na tvorbe HDP. Zatiaľ čo pri Chorvátsku sa počas skúmaných rokov nepreukázali žiadne výrazné zmeny. Pri Slovinských dátach sa preukázal zaujímavý vývoj v prípade sekundárneho sektoru, priemyslu a stavebníctva. Ten na začiatku tisícročia dosahoval úrovne okolo 30%, v roku 2010 sa jeho zastúpenie prepadlo na 26,5%. Slovinsko malo tradične silno zastúpený sekundárny sektor, avšak dá sa zhodnotiť, že potreboval určitú reštrukturalizáciu a presun od technologicky jednoduchších jednotlivých odvetví s nižšími ziskovými maržami k náročnejším na technológie a vzdelanú pracovnú silu. Ako sa preukázalo na zúženom pohľade na jednotlivé odvetvia, za dve desaťročia v Slovinsku zaznamenali pokles práve odvetvia ako textilný priemysel či drevospracujúci priemysel a naopak vysoký podiel získali náročnejšie odvetvia ako automobilový priemysel, strojársky priemysel a najmä farmaceutický priemysel. I keď sa zhodnotilo, že podiel sektorov sa v Chorvátsku za sledované obdobie príliš nezmenil a stále dominuje sektor služieb, v detailnejšom rozbere odvetví služieb sa prekvapivo preukázala takmer nulová zmena v podiele ubytovacích a reštauračných služieb a napríklad nárast IT a finančných služieb.

Pri porovnávaní štruktúr ekonomík Chorvátska a Slovinska s priemerom Európskej únie, krajín V4 a Srbska sme mohli zhodnotiť napríklad veľké rozdiely v štruktúre v rámci

balkánskeho regiónu, kedy sa Srbsko svojou štruktúrou nepribližovalo ani Chorvátsku a ani Slovinsku. Naopak, priemerná štruktúra krajín V4 sa preukázala ako veľmi podobná najmä Slovinsku.

Možno zhodnotiť, že kvôli viacerým podobnostiam vo vývoji výkonnosti a štruktúre ekonomík Slovinska, Chorvátska a krajín V4 by bolo možné nájsť a preskúmať nové možnosti riešenia spoločného problému postupného spomaľovania dobiehania priemerných hodnôt ukazovateľov Európskej únie.

Zoznam literatúry

1. BABIĆ Zdenko, LUČEV Josip. Comparative analysis of economic and social policy development in Croatia and Slovenia [online]. 2006, 25 s. [citované 20.1.2022]. Dostupné na: <http://www.problemypolitykispolecznej.pl/Comparative-analysis-of-economic-and-social-policy-development-in-Croatia-and-Slovenia,122268,0,2.html>
2. BIČANIĆ Ivo, FRANIČEVIĆ Vojmir. Understanding Reform: the Case of Croatia [online]. 2003, 46 s. [citované 18.3.2022] Dostupné na: <https://wiiw.ac.at/understanding-reform-the-case-of-croatia-dlp-3287.pdf>
3. BOHLEN Celestine. Ruling party wins serbian elections [online]. 1990 [citované 8.2.2022]. Dostupné na: <https://www.nytimes.com/1990/12/11/world/ruling-party-wins-serbian-elections.html>
4. BRITANNICA. Market Socialism [online]. [citované 22.1.2022]. Dostupné na: <https://www.britannica.com/topic/market-socialism>
5. EURÓPSKA KOMISIA. Association agreement [online]. [citované 20.2.2022]. Dostupné na: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/enlargement-policy/glossary/association-agreement_en
6. EURÓPSKA KOMISIA. Stabilisation and association process [online]. [citované 20.2.2022]. Dostupné na: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/enlargement-policy/glossary/stabilisation-and-association-process_en
7. EURÓPSKA KOMISIA. Stabilisation and association agreement [online]. [citované 21.2.2022]. Dostupné na: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/enlargement-policy/glossary/stabilisation-and-association-agreement_cs
8. EURÓPSKA KOMISIA. Croatia [online]. [citované 15.3.2022]. Dostupné na: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/croatia_en
9. EURYDICE. Slovenia. Political and economic situation [online]. [citované 3.3.2022]. Dostupné na: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/political-and-economic-situation-77_en
10. EURYDICE. Croatia. Political and economic situation [online]. [citované 17.3.2022]. Dostupné na: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/political-and-economic-situation-14_en

11. FLOGEL Mirna, LAUC Gordan. War Stress – Effects of the War in the Area of Former Yugoslavia. [online]. 1998, 12 s. [citované 20.3.2022] Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/255599549_War_Stress_-_Effects_of_the_War_in_the_Area_of_Former_Yugoslavia
12. HISTORYDRAFT. Croatian war of independence [online]. 2021 [citované 20.3.2022] Dostupné na: <https://historydraft.com/story/croatian-war-of-independence/article/336>
13. LAMPE John R. Troubled Economic Transitions In The Yugoslav Successor States . [online]. [citované 25.2.2022] Dostupné na: <https://www.wilsoncenter.org/publication/137-troubled-economic-transitions-the-yugoslav-successor-states>
14. LAVRAČ Vladimir, MAJCEN Boris. ECONOMIC ISSUES OF SLOVENIA'S ACCESSION TO THE EU [online]. 2006, 24 s. [citované 10.3.2022] Dostupné na: https://esiweb.org/pdf/slovenia_Lavrac-Majcen_econ%20issues%20of%20SLO%20EU%20accession-2006.pdf
15. MADDISON PROJECT DATABASE. Maddison Project Database 2020 [online]. 2020 [citované 12.2.2022] Dostupné na: <https://www.rug.nl/ggdc/historicaldevelopment/maddison/releases/maddison-project-database-2020>
16. MRAK Mojmir et al. Slovenia: From Yugoslavia to the European Union. 1. vydanie. Washington, DC, USA: The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, 2004, 505 s. ISBN: 0-8213-5718-2
17. ORESKOVIC Luka. Slovenia's membership of the euro is only partly to blame for the country's economic problems, however it could prove a decisive obstacle to carrying out necessary reforms. [online]. 2012 [citované 5.3.2022] Dostupné na: <https://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2012/12/05/slovenia-eu-economy/>
18. HRVATSKI SABOR. 19 May – Croatian Independence Referendum. [online]. [citované 14.3.2022] Dostupné na: <https://www.sabor.hr/en/about-parliament/history/important-dates/19-may-croatian-independence-referendum>
19. SCHONFELDER Bruno. The Impact of the War 1991 – 1995 on the Croatian Economy – A Contribution to the Analysis of War Economies [online]. 2005, 33 s. [citované 16.3.2022] Dostupné na: <https://econpapers.repec.org/paper/zbwtufwps/200514.htm>

20. SLOVENIABUSINESS.EU. Trade: Long Trade Tradition [online]. [citované 17.3.2022] Dostupné na: <https://www.sloveniabusines.eu/business-environment/trade>
21. ŠOOŠ Timotej et al. SLOVENIAN development strategy 2030 [online] 1. vydanie. Ljubljana: Government Office for Development and European Cohesion Policy, 2017. 72 s. ISBN: 978-961-93887-8-5. Dostupné na <https://www.gov.si/assets/vladne-sluzbe/SVRK/Strategija-razvoja-Slovenije-2030/Slovenian-Development-Strategy-2030.pdf>
22. STOJCIC Nebojsa. Two Decades of Croatian Transition: A Retrospective Analysis [online]. 2013, 76 s. [citované 19.3.2022] Dostupné na: <https://sciendo.com/article/10.2478/v10033-012-0015-5>
23. SVETOVÁ BANKA. The World Bank in Croatia [online]. 2022, [citované 22.3.2022] Dostupné na: <https://www.worldbank.org/en/country/croatia/overview#1>
24. UVALIĆ Milica. The rise and fall of market socialism in Yugoslavia [online]. 2018, 77 s. [citované 5.2.2022] Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/331223694_The_Rise_and_Fall_of_Market_Socialism_in_Yugoslavia
25. WEREMA Gilbert. In Search of a Perfect Currency: The Case of Slovenia [online]. 2019, 11 s. [citované 6.3.2022] Dostupné na: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3319536
26. WOODWARD Susan L. Socialist Unemployment: The Political Economy of Yugoslavia, 1945-1990 [online]. 1995 [citované 6.3.2022] Dostupné na: <https://press.princeton.edu/books/paperback/9780691025513/socialist-unemployment>